

Seksuaali- ja kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa

”Sinulla on kyllä isommat tissit kuin minun äidilläni!”

Ahola Jenna
Huttunen Tiina

Opinnäytetyö

Sosiaali- ja
Sosionomi (AMK)

2023

Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Jenna Ahola & Tiina Huttunen	Vuosi	2023
Ohjaaja(t)	Kaisu Vinkki & Anneli Ylikärppä		
Toimeksiantaja	Coulu Systems Oy		
Työn nimi	Seksuaali- ja kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa. <i>"Sinulla on kyllä isommat tissit kuin minun äidilläni!"</i>		
Sivumäärä	65 + 15		

Opinnäytetyömme aiheena on 0–6-vuotiaiden seksuaali- ja kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa. Työmme tavoitteena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta sekä valmistaa varhaiskasvattajille käytännönläheinen materiaalipaketti kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen. Opinnäytetyöhömmme kuuluu tuotekehitys, jossa valmistimme oppimiskortteja, lorupussin ja kehotunnelaulun.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen ja keräsimme aineistoa sosiaalisesta mediasta sekä haastatteleamalla varhaiskasvatuksen työntekijöitä materiaalin tarpeesta. Luotettavan ja ajantasaisen teoriapohjan luomiseksi teimme myös haastattelut alan ammattilaisille, ylemmän tason psyko- ja perheterapeutti Pia Penttalalle, Väestöliiton asiantuntijalääkäri Raisa Cacciatorelle sekä kehotunnekasvatuksen hankekoordinaattori Henriikka Kangaskoskelle. Materiaalin testaamisvaiheessa käytimme menetelminä havainnointia sekä puolistrukturoitua haastattelua testauksen jälkeiseen palautteen saamiseen.

Opinnäytetyössämme käy ilmi lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen keskeiset käsitteet. Lisäksi tarkastelemme lasten psykososiaalista kehitystä ja seksuaalista kehittymistä kirjallisuuteen nojaten. Työssämme käsitellään myös lasten seksuaalikasvatukseen liittyviä luonnollisia tilanteita, kysymyksiä ja haasteita konkreettisten esimerkkien kautta antaen niihin esimerkki toimintatapoja.

Omien havaintojemme sekä haastattelujen perusteella totesimme, että lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatukseen liittyy vielä paljon ennakkoluuloja ja väärinymmärrystä, jotka johtuvat usein tiedon puutteesta. Jotta lapset voivat saada laadukasta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, tulisi ensin kehotunnekasvattaa aikuiset.

Valmistamamme materiaali koettiin hyödylliseksi, monipuoliseksi ja helposti käytettäväksi kokonaisuudeksi. Materiaali sopii varhaiskasvatusikäisille ja mahdollistaa eriyttämisen juuri omalle lapsiryhmälle tai tilanteeseen sopivaksi. Saavutimme tavoitteen luoda heti käyttövalmis tuoteperhe LeaDon sähköiseen sovellukseen kehotunnekasvatuksesta. Lorupussi ja kehotunnelaulu koettiin hyväksi, mutta osittain liian pitkiksi, joka voi toisinaan jättää tärkeimmän sanoman arvuuttelun varaan.

Avainsanat Kehotunnekasvatus, tunne- ja turvataidot, varhaiskasvatus, toiminnallinen opinnäytetyö

Social services
Bachelor of social services (AMK)

Author	Jenna Ahola & Tiina Huttunen	Year	2023
Supervisor(s)	Kaisu Vinkki & Anneli Ylikärppä		
Commissioned by	Could Systems Oy		
Title	Sexual and body-emotion education in early childhood education. <i>"You really do have bigger tits than my mum!"</i>		
Number of pages	65 + 15		

The topic of this thesis is sexuality and body-emotion education for children aged from 0 to 6, in early childhood education. The aim of our thesis is to raise awareness among early childhood educators and to produce an easy-to-use and practical package of body awareness materials. Our thesis includes product development and therefore we made learning cards, a rhyme bag and a song about body-emotion.

For our research we have used social media and interviews with educators to find out the need for the material when it comes to early childhood education. To create a reliable and up-to-date theoretical basis, we have also interviewed professionals in the field: Pia Penttala; a specific level psychotherapist and family therapist, Raisa Cacciatore; expert doctor from the Family Federation of Finland and Henriikka Kangaskoski; a project coordinator. In the testing phase of the material, observation and semi-structured interviews were used to get feedback.

Our thesis deals with the key concepts of sexual and body-emotion education for children. In the thesis we researched the psychosocial and sexual development of children, based on literature. Our work addresses real-life situations, issues and challenges related to child sex education through concrete examples. We also offer a range of approaches that can be used in everyday work.

Based on our own observations and interviews, we found that there are still many prejudices and misunderstandings about children's sexual and body-emotion education, often due to a lack of knowledge. In order for children to receive quality and holistic sex education, adults should be educated first.

The material we produced was found to be useful, versatile and easy to use. The material is suitable for early childhood education and allows differentiation to adapt it for different groups of children and situations. We achieved the goal of creating a ready-to-use product family for LeaDo's electronic application for body-emotion education. The rhyme bag and song about body-emotions were perceived well, but at times also as too long, which can sometimes leave the most important message unclear and therefore leave you guessing.

Keywords Body-emotion education, emotional safety skills, early childhood education, functional thesis

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	6
2. TOIMEKSIANTAJAMME LEADO	8
2.1. LeaDon tarkoitus ja välineistö	8
2.2. Toimitusjohtajan terveiset.....	9
3. LAPSEN SEKSUAALI- JA KEHOTUNNEKASVATUS.....	11
3.1. Kehotunnekasvatus käsitteenä	11
3.2. Tunne- ja turvataidot	12
3.3. Kehotunnekasvatusta määrittelevät lait ja säädökset	14
3.4. Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa	15
3.5. Kulttuurien, normien ja erilaisten perheiden huomioiminen	21
3.6. Poikkeavaan käytökseen puuttuminen.....	22
4. LAPSEN SEKSUAALISUUDEN KEHITTYMINEN	24
4.1. Lapsen psykososiaalinen kehitys.....	24
4.2. Seksuaalisuuden kehittyminen ikätasoisesti	25
5. OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU, TOTEUTUS & AINEISTONKERUU ...	31
5.1. Toiminnallisen opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu.....	31
5.2. Tuotteen kehittäminen ja valmistelu	36
6. TUOTOKSET	41
6.1. LeaDo-materiaali	41
6.2. Lorupussi.....	43
6.3. Kehotunnelaulu.....	43
7. MATERIAALIPAKETIN TESTAAMINEN & PALAUTTEET	45
7.1. Toimintapäivät varhaiskasvatuksessa	45
7.2. Havainnot ja johtopäätökset	50
7.3. Varhaiskasvattajien palaute	54
7.4. Toimeksiantajan palaute yhteistyöstä	56
8. POHDINTA.....	58
LÄHTEET.....	61
LIITTEET	66

ALKUSANAT

Opinnäytetyömme taustalla on ollut vahva tiimi tukemassa ja mahdollistamassa sekä tietoperustan että materiaalien tekemistä. Jokaisen panos on ollut merkittävässä roolissa työn valmistumisen kannalta.

Kiitos yhteistyökumppanillemme Coulu Systems Oy:lle ja yrittäjä Lea Tornbergille yhteistyömahdollisuudesta sekä opettavaisesta yhteisestä matkasta. Iso kiitos myös Beata Tornbergille upeista kuvituksista sekä Juha Lindroosille tärkeästä IT-avusta.

Kiitämme myös kaikkia varhaiskasvatuksen työntekijöitä haastatteluihin osallistumisesta. Erytiskiitos rovaniemeläiselle ja oululaiselle varhaiskasvatustyksikölle, jotka mahdollistivat materiaalimme testaamisen projektiin osallistumalla, antaen myös arvokasta palautetta.

Nöyrä kiitos ylemmän tason psyko- ja perheterapeutti Pia Penttalalle, Väestöliiton asiantuntijalääkäri Raisa Cacciatorelle sekä kehotunnekasvatuksen hankekoordinaattori Henriikka Kangaskoskelle haastatteluun osallistumisesta sekä hyvistä keskusteluista tämän prosessin aikana.

Kiitos Susanna Ruuhilahti erilaisten vinkkien, materiaalien sekä erilaisten näkökulmien jakamisesta. Kiitos Carolina Silin ruotsinkielisen materiaalin jakamisesta ja kielellisestä ohjauksesta.

Kiitos myös Nita Huttuselle lorupussikorttien kuvituksista sekä Kira ja Tiko Holapalle kehotunnelaulun laulamisesta. Kiitos Jade Raudasojalle ja Valma Ungalle rohkeasta esiintymisestä videolla. Kiitos myös Ungalle upeista kuvituksista opinnäytetyössämme.

Sydämelliset kiitokset myös sosiaalialan lehtori Kaisu Vinkki sekä tuntiopettaja Anneli Ylikärppä työmme laadukkaasta ohjaamisesta ja tärkeästä tuesta tämän prosessin aikana.

1. JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on 0–6-vuotiaiden seksuaali- ja kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa. Aihe on aina ajankohtainen sekä merkittävässä roolissa lapsen kokonaisvaltaisessa kasvussa ja kehityksessä (Cacciatore 2023; WHO & BZgA 2010, 11). Opinnäytetyömme on toiminnallinen, sillä se sisältää tuotekehityksen (Lapin AMK 2023). Tavoitteemme oli valmistaa seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen helppokäyttöistä ja käytännönläheistä materiaalia, jota voidaan hyödyntää sekä alan työssä että eri ammatteihin tähtäävässä opinnoissa, joissa syvennyttään erityisesti lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. Laadukkaan kirjallisuuden avulla pyrimme lisäämään varhaiskasvattajien tietoisuutta kehotunnekasvatuksen sisällöstä ja sen tavoitteista. Tietoperusta perustuu kirjallisuuden avulla hankittuun tietoon sekä kolmen ammattilaisen Väestöliiton asiantuntijalääkäri Raisa Cacciatoren ja kehotunnekasvatuksen koordinaattori Henriikka Kangaskosken sekä TV:stäkin tutun ylemmän tason psyko- ja perheterapeutti Supernanny Pia Penttalan haastatteluun. Haastatteluiden myötä saimme koottua opinnäytetyöhömme ammattilaisten ajatuksia kehotunnekasvatuksen toteuttamisesta, erilaisten kulttuurien huomioimisesta sekä esimerkkittävän, miten puuttua lapsen huolta herättävään käytökseen.

Opinnäytetyömme toimeksiantajana on oululainen yritys Coulu Systems Oy, jolle olemme suunnitelleet ja valmistaneet kehotunnekasvatuksen materiaalipaketin. Materiaalipaketti sisältää oppimiskortteja kolmessa tasossa, jotka ovat tehty yrityksen omaan sähköiseen LeaDo-sovellukseen. Taso 1 käsittelee kehon nimeämiseen liittyviä harjoituksia, taso 2 kehontuntemusta ja turvataitoharjoituksia sekä erilaisia pohdintatehtäviä. Tasossa 3 harjoitellaan kehonosien ja tunteiden selittämistä. Materiaali löytyy suomen, englannin ja ruotsin kielellä ohjeistuksineen (liite 8).

Lisäksi olemme tehneet Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 34) mukaisen lapsilähtöisen ja lapsia osallistavan kehotunnelorupussin sekä kehotunnelaulun. Näissä materiaaleissa korostuu erityisesti toiminnallisuus, jossa harjoitellaan muun muassa turvataitoja, kehonosien käyttötarkoitusta sekä omia oikeuksia.

Olemme käyttäneet työmme aineistonhankintamenetelminä puolistrukturoitua haastattelua, teemahaastattelua, havainnointia sekä sosiaalista mediaa. Sosiaalista mediaa on hyödynnetty idean löytämiseen. Puolistrukturoitua haastattelua ja teemahaastattelua on käytetty osittain limittäin esimerkiksi kolmen eri ammattilaisen haastattelussa sekä varhaiskasvatuksen toiveiden ja tarpeiden kartoittamisessa. Tekemämme testauskertojen johtopäätökset perustuvat havainnointiin, jota teimme kuulemisen ja näkemisen perusteella (Vilkkä 2018, 29).

Osallistamme lukijoita työn aikana erilaisilla kehotunnekasvatukseen liittyvillä kysymyksillä. Ihanteellista olisi, että jokainen pysähtyisi hetkeksi ja pohtisi kysymyksen sisältöä mahdollisimman laaja-alaisesti. Ennen työhön perehtymistä, pyydämme sinua pohtimaan (kuva 1), millaisena kehotunnekasvattajana näet itsesi tällä hetkellä? Oletko aktiivinen, mahdollistaja, vastaaja vai kieltäytyjä?

Kuva 1. Kuvassa Ingman-Fribergin & Cacciatoren (2016, 52) kehittämä malli seksuaalikasvattajan määrittelyyn.

2. TOIMEKSIANTAJAMME LEADO

2.1. LeaDon tarkoitus ja välineistö

Toimeksiantajamme LeaDo-oppimiskeskus on oululaisen Lea Tornbergin kehittämä pedagoginen innovaatio. Toiminnanohjausjärjestelmän tarkoituksena on yhdistää kaikki fyysiset ja digitaaliset materiaalit sekä käytettävät välineet selkeiksi loogisiksi oppimisprosesseiksi. (Tornberg 2023.)

LeaDolla on monipuolisia välineitä, jonka avulla aktivoidaan, osallistetaan sekä inspiroidaan lapsia erilaisissa oppimistilanteissa. LeaDon tarkoituksena on tarjota palvelukokonaisuus, joka helpottaa oppimisprosesseja selkeyttämällä niitä ja tarjoamalla opettajille monipuolisia vaihtoehtoja opetussuunnitelman mukaisen toiminnan toteuttamiseksi. LeaDon välineistöön kuuluvat erilaiset liikuntavälineistöt, leikkiin inspiroivat tuotteet sekä värikoodattu taskusto (kuva 2), jonka tavoitteena on selkeyttää pedagogista prosessia. Lisäksi LeaDon tuoteperheeseen kuuluu sähköinen LeaDo-sovellus, joka tarjoaa monipuolista materiaalia oppimiskorttien muodossa. (LeaDo 2021.)

Kuva 2. LeaDon taskusto, jonka tarkoituksena on selkeyttää ja monipuolistaa pedagogisia oppimisprosesseja (LeaDo 2021). Kuva: Leado.fi

2.2. Toimitusjohtajan terveiset

”LeaDon sovellus on urauurtava ratkaisu opettajien kouluttamiseen, opettajien työhön varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen oppijoiden tukemiseen kaikenlaisissa kasvu- ja oppimisprosesseissa.

LeaDon lähtökohtana on vallitseva varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelma. Se on kiteytetty sellaiseen muotoon, joka auttaa opettajia ohjaamaan kaikkia oppimisprosessin vaiheita opetussuunnitelman laaja-alaisten tavoitteiden sekä oppimisen taitojen pohjalta sisältötavoitteita unohtamatta.

LeaDossa ainutlaatuista ja innovatiivista on sen vahva monipuolinen tuki ja oppijoiden oma-aloitteisuutta vahvistava toimintamalli. LeaDo auttaa opettajaa yhdistämään kaikki perinteisten ja modernien pedagogisten sekä didaktisten ratkaisujen parhaat puolet selkeiksi kokonaisuuksiksi myös visuaalisten keinojen avulla. LeaDo auttaa myös opettajaa selkeyttämään omaa pedagogiikkaansa, vähentämään suullista toistamista, selkeyttämään ohjeiden antoa ja auttaa vapauttamaan itsensä tiedonjakamisen roolista ja keskiöstä. Näin opettaja saa mahdollistettua oppijoille omatahtisen parin tai ryhmän tahtiin etenemisen, jolloin eriyttäminen ylöspäin onnistuu luontevasti ja opettajan aikaa vapautuu enemmän tukea tarvitseville. LeaDo tarjoaa myös opettajille valmiiden materiaalien lisäksi mahdollisuuden muokata valmiita materiaaleja sekä luoda ihan omia materiaaleja. Opettaja perehdytetään erilaisiin malleihin, joiden avulla on helppo jäsentää kaikki oman ryhmän materiaalit oppimisen tukea selkeyttäväksi ja oma-aloitteisuutta tukevaksi kokonaisuudeksi.

Tämän opinnäytetyön yhteydessä tulevien varhaiskasvattajien kehittämä seksuaalikasvatusmateriaali antaa sovellusta käyttäville opettajille monipuolisen materiaalikokonaisuuden seksuaalikasvatuksen peruskäsitteiden opettamiseen. Selkeät kuvat ja tekstit ohjeistuksineen helpottavat asioiden sanoittamisessa ja havainnollistamisessa. Varhaiskasvatukseen tarvitaan selkeää ja sanastoltaan yhdenmukaista, asiallista ja arvostavaa kieltä entistäkin enemmän moniarvoistuvan ja monikulttuuristuvan yhteiskunnan myötä. Sen avulla turvataan yhteistä ymmärrystä ja yhteisiä toimintasääntöjä varhaiskasvatuksen arkeen. Seksuaali-

kasvatuksen materiaalit ja niiden avulla rakennetut hyvät yhteiset käytännöt näen keskeisenä osana fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden rakentamista. Esimerkiksi yhteiset käsitteet kehonosista normalisoivat arjessa asioiden puheeksi ottamista. Tällöin mahdollista häpeän leimaa saadaan poistettua ja lapset uskaltavat tuoda tarpeensa tai tapahtuneet asiat rohkeammin esille.

Tämän opinnäytetyön yhteydessä syntyneen materiaalikokonaisuuden näen hyvin ajattomaksi opetusmateriaaliksi. Siksi myös erityisen arvokkaaksi.”

Oulussa 19.4.2023

Lea Tornberg

Kuva: Jussi Eskola 2019.

3. LAPSEN SEKSUAALI- JA KEHOTUNNEKASVATUS

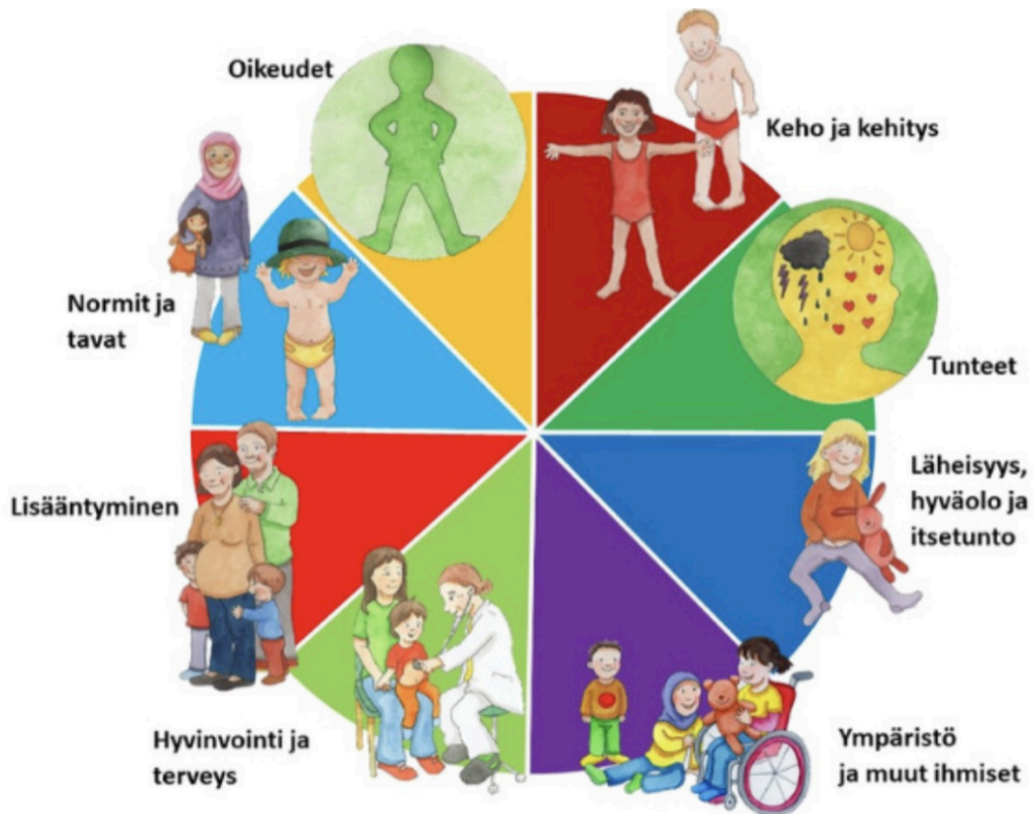
3.1. Kehotunnekasvatus käsitteenä

Mitä kehotunne tarkoittaa käsitteenä ja miten se liittyy seksuaalisuuteen? Miten kehotunnetta oppii arvostamaan? Miten lasten seksuaalisuus eroaa aikuisten seksuaalisuudesta? Tietävätkö perheet, mitä seksuaalikasvatus tarkoittaa?

Väestöliiton (2023c) mukaan pienten lasten seksuaali- ja turvataitokasvatuksesta käytetään lapsilähtöistä nimitystä kehotunnekasvatus, sillä termi kuvastaa paremmin 0–6-vuotiaiden lasten tarpeita ja kehitystä. Kehotunnekasvatus käsitteenä on myös turvallisempi vaihtoehto käytettäväksi, sillä lapset ja seksuaalisuus samassa virkkeessä voi säikäyttää sekä aiheuttaa erilaisia ennakkoluuloja ja –asenteita seksuaalikasvatusta kohtaan. Ne voivat olla myyttejä, pelkoja, väärinkäsityksiä tai uskomuksia (Cacciatore 2023). Brilleslijper-Katerin & Baartmanin (2000, 167) tekemän tutkimuksen sekä Penttalan (2023) mukaan aikuiset mieltävät seksuaalisuuden suoraan yhdyntään. Lisäksi Penttala on huomannut laaja-alaisesti asiaa katsottuna useamman perheen yhdistävän seksuaalikasvatuksen kapeakatseisesti isompien lasten asiaksi tai siihen, ettei kukaan saa koskea luvatta. Toki on perheitä, jotka tietävät kehotunnekasvatuksen sisällön ja sen merkityksen toteuttaen kehotunnekasvatusta tietoisesti omassa arjessaan. (Penttala 2023.) Seksuaalisuus on aina osa meitä syntymästä kuolemaan saakka, mutta lasten ja aikuisten seksuaalisuus ovat kuitenkin täysin eri asioita. Lasten seksuaalisuudella tarkoitetaan ikätasoista sekä hänen kehitykselleen sopivaa oman kehon tiedon saantia ja erilaisten taitojen opettelua oman kehon suojaamiseen. Vastaavasti aikuisen seksuaalisuudessa seksi, kiihottuminen ja pari- tai monisuhde voivat olla elämän keskiössä. (Cacciatore 2023; Kangaskoski 2023; Ingman-Friberg ym. 2016, 82, 84–85.)

”Kehotunne on sana, joka kuvaa mukavalla tavalla sisäistä kokemusta omassa kehossa. Sen voi jokainen tietää vain itse. Se on itsetuntemusta ja oman tunteen, kehon ja kokemuksen arvostusta. Se kuvaa, mitä tuntee omaa kehoaan kohtaan. Jokaisella on oma kehotunne, oma kokemus sisällään. Omaa kehotunnetta on opeteltava kuulostelevaan ja ilmaisemaan.” (Ingman-Friberg ym. 2016, 84–85.)

Maailman terveysjärjestö WHO:n ja Euroopan aluetuimisto BZgA:n (2010) mukaan kehotunnekasvatus (kuva 3) voidaan jakaa hyvinvointiin ja terveyteen, ympäristöön ja muihin ihmisiin, tunteisiin ja oikeuksiin. Siihen kuuluvat myös keho ja kehitys, normit ja tavat, lisääntyminen sekä läheisyys, hyväolo ja itsetunto. (Väestöliitto 2023e.) Kaikista osa-alueista on annettava lapselle tietoja, taitoja ja myönteinen asenne. Aiheiden läpikäynti auttaa lasta tutustumaan omaan kehoonsa, tunnistamaan tunteitaan, havaitsemaan omaa kokemustaan sekä arvostamaan erilaisia kehoja ja yksilöllisyyttä. (Ingman-Friberg ym. 2016, 13, 84–85.)

Kuva 3. Kehotunnekasvatus voidaan jakaa kahdeksaan eri osa-alueeseen (Väestöliitto 2023e). Kuvitus: Minna Kähkönen.

3.2. Tunne- ja turvataidot

Miksi tunne- ja turvataitojen oppiminen on tärkeää? Missä tilanteissa lapsi oppii tunne- ja turvataitoja?

Tunne- ja turvataidot ovat olennaisessa ja merkittävässä roolissa kehotunnekasvatuksessa (Cacciatore, Kauppinen & Ingman-Friberg 2016, 95, 105). Tunnetaidot käsitteenä koostuvat tiedoista ja taidoista. Tiedolla tarkoitetaan omien

ja toisen tuntemuksien tietoisuutta. Samalla tiedostetaan, miten tunteet vaikuttavat toimintaan sekä miten tunteet voi ottaa huomioon omassa toiminnassaan. Taidolla taas tarkoitetaan kykyä viedä hallussa olevia tietoja käytäntöön eli ihminen osaa ajatella ja toimia tunteet huomioiden. (Lahtinen & Rantanen 2019, 28.)

Lapset tarvitsevat tunnetaitoja osatakseen sanoittaa, käsitellä ja hallita omia tunteitaan erilaisissa tilanteissa. Lapset alkavat oppimaan tunnetaitoja heti syntymästään lähtien. Pieni lapsi saa hellyyttä ja hoivaa itkiessään esimerkiksi silloin, kun hänet otetaan syliin. Näissä tilanteissa lapsi oppii, että hänestä välitetään saamansa vuorovaikutussuhteen kautta koskettamalla ja hoitamalla. Lapsi oppii, millaisia tunteita kehossa voi olla ja miten niihin kuuluisi suhtautua, kun hänelle opetetaan kaikkien tunteiden olevan normaaleja sekä sallittuja. (Ingman-Friberg ym. 2016, 11–13, 85, 95–108.) Samalla lapselle opetetaan tunteiden säätelyä, miten erilaisia tunteita voi hallita (Opetushallitus 2023b).

Ennen turvataitojen opettelua olisi äärimmäisen tärkeää tukea lapsen kehoitsetuntoa, jotta lapsi oppisi oman kehonsa arvokkuuden sekä arvostamaan myös toisten kehoa ja yksityisyyttä (Kangaskoski 2023; Ingman-Friberg ym. 2016, 95–97). Turvataidoilla tarkoitetaan taitoja, joita lapsi tarvitsee itsensä ja oman kehonsa suojeluun. Joskus lapsi tulee kohtaamaan tilanteita, joissa kosketus voi tuntua myös ikävältä. Se voi olla tönimistä, halaamista, nipistelyä tai syliin ottamista ilman, että lapsi sitä itse haluaa. Lapselle tulee opettaa, että hänellä on oikeus sanoa ei, jos kosketus tuntuu pahalta ja myös aikuisen tulee kunnioittaa lapsen kieltoa. Turvataitoja voi opettaa esimerkiksi uimapukusäännön avulla. Tällä säännöllä tarkoitetaan, että kaikki uimapuvun alle jäävät paikat ovat jokaisen omaa yksityisaluetta, mihin kukaan ei saa katsoa tai koskea ilman lupaa. (Ingman-Friberg ym. 2016, 95–97.) Lapselle täytyy myös opettaa, että mikään koskettaminen ei ole koskaan salaisuus, vaan siitä saa aina kertoa turvalliselle aikuiselle (Cacciatore, Kauppinen & Ingman-Friberg 2016, 95–103). Aikuisten on tärkeää kuunnella lasta myös pienempien huolien kanssa ja puuttua niihin. Tällöin lapsi oppii, että aikuisille kertominen kannattaa ja lapsi uskaltaa kertoa myös isommista huolista. (Lajunen, Lahtinen & Valkonen 2019, 260.)

Vuonna 2009 7-vuotias Tuulia kiteytti lapsen näkökulmasta tunne- ja turvataitojen tärkeyden seuraavasti: *”On tärkeää opetella turvataitoja, koska oppii uusia asioita. Jos joku kiusaa, osaan huutaa EI! Ja osaan juosta pakoon tosi kovaa äidin ja isän syliin ja kertoa.”* (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen 2009, 5.)

3.3. Kehotunnekasvatusta määrittelevät lait ja säädökset

Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat monet lait ja säädökset, joiden tarkoituksena on taata tasavertainen varhaiskasvatus koko maassa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on taas tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia. (Varhaiskasvatuslaki 2018/540 § 1:3.) Tätä tavoitetta tukee myös lastensuojelulaki (2019/542 § 1:4a), jossa korostetaan lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin.

Varhaiskasvatuksessa annettavan kehotunnekasvatuksen tärkeimpänä perustana ovat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) sekä maailman terveysjärjestö WHO:n ja Euroopan aluetoimisto BZgA:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010). Standardien tarkoituksena on antaa ohjeita ammattilaisille oikeanlaiseen ja oikea-aikaiseen seksuaalikasvatuksen järjestämiseen (WHO & BZgA 2010, 3–4). Muuta kehotunnekasvatuksen ohjaavaa perustaa ovat muun muassa THL:n Väkipollaton lapsuus toimenpideohjelma 2020–2025, Istanbulin sopimus 2011, Lapsiasiain valtuudet 2017 (Eurooppa), Lanzaroten sopimus 2011 ja toimeenpanosuunnitelma 2022, Suomen lapsistrategia sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätös 2017. (Väestöliitto 2023d.)

Valtakunnalliseen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2022) on lisätty kehotunnekasvatus näillä lauseilla näkyväksi: *”Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Lapsia rohkaistaan kysymään ja lasten kysymyksiin vastataan”.* (Väestöliitto 2022a.) Kangaskosken (2023) mukaan edellä mainittujen lisäysten myötä monet kunnat, kuten Oulu, Rovaniemi, Espoo, Kajaani ja Turku ovat alkaneet painottamaan paikallisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin kehotunnekasvatusta enemmän näkyvämmäksi valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Kunnat ovat olleet myös kiinnos-

tuneita kouluttamaan varhaiskasvattajia kuntatasolla kehotunnekasvatukseen erityisesti pääkaupunkiseudulla, Tampereella, Oulussa ja Itä-Suomessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 20–21, 50–51) arvoperusta linkittyy muun muassa Suomen vuonna 1991 allekirjoittamaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen. Varhaiskasvatuksen arvoperustaan kuuluvat lapsuuden itseisarvo, perheiden monimuotoisuus, ihmisenä kasvaminen, terveellinen ja kestävä elämäntapa, lapsen oikeudet sekä yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus. Itseisarvolla tarkoitetaan lapsen arvokkuutta juuri sellaisena kuin hän on, kun taas kulttuurien moninaisuudella erilaisten taitojen harjoittelua sekä valintojen tekemistä sukupuolesta tai kulttuuritaustasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on ylipäätään tukea lasta kasvamaan ihmisenä ja opettelemaan erilaisia elämässä tarvittavia taitoja, arvoja ja asenteita, unohtamatta demokraattisten arvojen, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden opettamista. Lisäksi Unicefin (2023) mukaan aikuisten tehtävänä on suojella lapsia heidän lapsuutensa aikana laiminlyönneiltä, pahoinpitelyiltä, vahingoittamiselta, ruumiilliselta sekä henkiseltä väkivallalta. Nämä kaikki liittyvät lasten kehotunnekasvatuksen päämäärään, kuten itsestä huolehtimiseen ja suojeluun. Tähän kaikkeen tarvitaan tunne- ja turvataitoja. Ilman niiden oppimista lapset eivät tiedä omia oikeuksiaan, kuka saa koskea yksityisalueelle ja missä tilanteessa. Kasvattajien tehtävänä on tehdä lapset tietoisiksi niistä keskustelemalla ja ohjaamalla. (Lajunen, Andell & Elenius-Lehtonen 2019, 83–84.)

Cacciatoren (2023) & Kangaskosken (2023) mukaan Väestöliitto julkaisee kevään 2023 aikana kehotunnekasvatuksen vuosikellon 0–9-vuotiaille. Vuosikellossa käsitellään WHO:n kahdeksan osa-alueen sisältöä muun muassa miten antaa kehotunnekasvatusta lapsille sekä erilaisia vinkkejä, miten huomioida huoltajat.

3.4. Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa

”Pippeli pippeli pippeeli” -hokemat hirityksineen lapsiryhmissä ovat lähes arkipäivää. Miten sinä suhtaudut lasten hokemiin varhaiskasvattajana?

Usein varhaiskasvattajat pohtivat, mitä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 50–51) mukainen kehontuntemuksen ja kehonhallinnan sekä terveyteen, tunteisiin ja turvallisuuteen liittyvien asioiden opettaminen tarkoittavat konkreettisella tasolla ja mistä se pitäisi aloittaa. Cacciatoren (2023) mukaan 1–2-vuotiaiden varhaiskasvatus on melkeinpä kokonaan kehoa ja tunteita sekä niiden ohjaamista. Kehotunnekasvatus alkaa jo vaippaikäisenä, sillä hekin löytävät pimpin ja pippelin kehosta sekä opettelevat myöhemmässä vaiheessa kiviä. Kasvattajat voivat kertoa esimerkiksi vaippaa vaihtaessa, että: *”nämä (eli pimppi tai pippeli ja pylly) ovat sinun omia yksityisiä alueitasi, joita muut eivät saa katsoa, koskea tai kuvata ilman hyvää syytä ja sinun lupaasi. Minä nyt pesen ja putsaan nämä, jotta ne saadaan hoidettua hyvin. Opettelet sitten isompana hoitamaan nämä alueet itse. Nämä ovat sinun arvokkaita paikkojasi, joista tulee pitää hyvää huolta.”* Kasvattajien tulee muistaa, että myös erilaiset ilmeet vaippaa vaihtaessa sekä heidän reagoitinsa lapsen oman kehon kosketteluun ja pyllistämiseen ovat kehotunnekasvatusta parhaimmillaan. Kaiken lähtökohtana on siis kasvattajien myönteinen asenne ja arvostus omaa kehoa kohtaan (Ingman-Friberg ym. 2016, 84–85).

Kehotunnekasvatus on myös kehonosien nimeämistä ja niiden sijaintien opettamista sekä yksityisyyttä unohtamatta vessa- ja pottatapojen opettamista. Tunteet ja alastomuus ovat erittäin vahvasti läsnä lasten ihmetellessä ja kommentoidessa toisten kehoja saunomisen ja riisuutumisen yhteydessä. (Cacciatore & Kangaskoski 2022, 53.) Hyvänä esimerkkinä aito tilanne päiväkodissa, jossa lapsen suusta tuli kommentti kasvattajalle: *”Sinulla on kyllä isommat tissit kuin minun äidilläni”*. Tällaiset tilanteet mahdollistavat lapsilähtöisen puhumisen erilaisuudesta sekä jokaisen kehon arvokkuudesta. Kehotunnekasvatukseen kuuluvat myös toisen koskettamisen säännöt, joita on hyvä harjoitella arjen tilanteissa aikuisen ohjaamana ja sanoittamana. Lisäksi turvataitojen ja avun pyytämisen harjoittelu sekä ihastumisen tunteista puhuminen kuuluvat hyvin vahvasti kehotunnekasvatukseen. (Cacciatore & Kangaskoski 2022, 53.)

Erityisesti isompien lapsien ryhmässä kuullaan ”pippeli pippeli pippeeli” -lällättyksiä. Tällainen lällätys aiheuttaa erilaisia tunnetiloja kasvattajissa ja toisinaan myös pelko hallitsemattomasta sukuelinten ja pissan sekä kakan hokemisesta on hyvinkin yleinen. Tähän kaikkeen kuuluisi suhtautua myönteisesti sekä

avoimesti antamalla lapsille tarpeeksi ikätasoista ja kehitykselle sopivaa tietoa. Yleensä lapset hakevat tietynlaista reaktiota aikuisista, mutta asioista avoimesti puhumalla lällättelystä häipyä jännittävyyden leima, jolloin lällättelyt jäävät pois. Lällättelyihin voi ”vastata” lukemalla lastenkirjoja teemasta sekä katsomalla Pikku Kakkosen turvataitovideot. (Kangaskoski 2023.) Aiheeseen sopivia kirjoja ovat esimerkiksi Maaret Kallion & Susanna Ruuhilahden kirjoittama kolmen kirjan sarja, Onnikujan kaverukset (kuva 4). Kirjoissa käsitellään lapsille sopivin sanoin sekä kuvin muun muassa hedelmöittymistä, yksityisyyttä ja alastomuutta. Tunnetaitoja ja vessarauhaa käsitellään Raisa Cacciatoren, Susanna Ingman-Fribergin & Henriikka Kangaskosken kirjoittamissa Pipunan ikioma napa sekä Pipunan vessarauha -kirjoissa. Nämä kirjat ovat olleet todella pidettyjä seikkailuja lasten keskuudessa. (Cacciatore 2023.)

Kuva 4. Kallion & Ruuhilahden kolmen kirjan sarja, Onnikujan kaverukset. Kirjoissa käsitellään WHO:n kahdeksaa kehotunnekasvatuksen osa-aluetta lapsille sopivin sanoin.

Kasvattajien tulee muistaa, että lapsi saa itseluottamusta positiivisten kokemusten kautta. Koskettaminen, läheisyys, hoiva ja lempeät katseet sekä kauniit sanat saavat lapsen tuntemaan olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Kun lapsi saa läheisiltään hyviä kokemuksia, lapselle kehittyy terve itseluottamus ja positiivi-

nen minäkuva. (Sippel 2019, 10–11.) Kasvattajien tehtävänä on auttaa lasta säilyttämään avoin mieli ja kehopositiivisuus näyttämällä esimerkkiä omalla asenteellaan. Kasvattajien suhtautumisella lapsen kysymyksiin ja kehontuntemuksiin on iso merkitys lapsen suhtautumisessa kehoa kohtaan myöhemmin. Jos aikuinen puhuu omasta tai toisten kehoista negatiiviseen sävyyn, lapsi voi alkaa ajattelemaan kehojen olevan eriarvoisia. Tällainen ajattelu voi pahimmillaan johtaa kehohäpeään ja saada lapsen tuntemaan jotkin asiat tai kehonosat noloina ja likaisina. (Ingman-Friberg ym. 2016, 84–85; Sippel 2019, 18–19.)

Sukupuolisensitiivisyys on myös tämän päivän sana varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan, ettei lapsiin kohdisteta stereotyyppisiä tai ennakkokäsityksiä sukupuoleen liittyen. Lapsia ei esimerkiksi rohkaista leikkimään stereotyyppisten roolien mukaan pojat autoilla ja tytöt nukeilla. Leikin lähtökohtana tulisi olla lapsen omat mielenkiinnon kohteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 32.) Tähän liittyvät olennaisesti myös lokeroitumisen haasteet lasten pukeutumisesta. Jotkut huoltajat saattavat pelätä, että jos lapsen päiväkotikaveri pukeutuu niin sanotusti ”toisen sukupuolen” mukaan tyttö pojaksi tai poika tytöksi, kyseisen henkilön sukupuoli-identiteetti tarttuisi omalle lapselle esimerkiksi leikin yhteydessä. Tämän vuoksi huoltaja saattaa kieltää omaa lastaan leikkimästä tiettyjen lapsien kanssa. (Penttala 2023.) Näihin tilanteisiin on tärkeä puuttua, sillä kasvattajan tehtävänä varhaiskasvatuksessa on tukea lapsen itsetunnon sekä identiteetin kehitystä suhtautumalla lapsen mielenkiinnon kohteisiin myönteisesti ja kannustavasti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 32.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 35) painotetaan huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä, jonka tavoitteena on edistää lasten kasvua, kehitystä ja oppimista tasa-arvoisen vuorovaikutuksen avulla. Varhaiskasvatuslaki (2018/540 § 5:23) velvoittaa tekemään jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman, johon kirjataan lapsen tavoitteita ja toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi, mutta myös lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet sekä niiden toteutus. Kankkusen & Takalan (2016, 190) mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehdessä tulisi ottaa esille seksuaalikasvatus puheeksi huoltajien kanssa. Seksuaalikasvatus näkyy kaikissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden viidessä oppimisen

alueessa, jotka ovat Ilmaisun monet muodot, Minä ja meidän yhteisömme, Kielten rikas maailma, Kasvan, liikun ja kehityn sekä Tutkin ja toimin ympäristössäni. Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) on esimerkkejä, miten seksuaalikasvatus on osana Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2022, 42–50). Taulukkoa tukemassa on myös Kankkusen ym. (2016, 193–195) näkemykset keho-
tunnekasvatuksen toteuttamiseen.

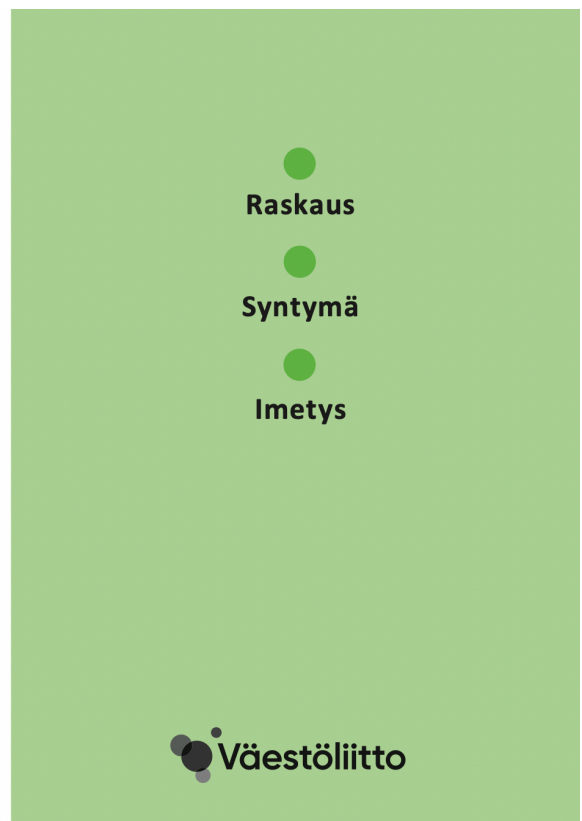
Seksuaalikasvatuksen näkyminen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022):

Oppimisen alue	Miten seksuaalikasvatus näkyy varhaiskasvatuksessa?
Ilmaisun monet muodot	-Piirtäminen tai maalaaminen -Erilaisiin kulttuureihin tutustuminen -Kehotunnekasvatukseen liittyvät lorut, musiikit ja videot
Minä ja meidän yhteisömme	-Eettinen ajattelu -Sääntöjen tekeminen -Eri uskontojen tarkastelu -Sukupuolten ja perheiden moninaisuus -Ihmisten samanarvoisuus -Mediakasvatus
Kielten rikas maailma	-Eri kieliin tutustuminen -Sanallistaminen ja keskusteleminen -Lukeminen ja tarinoiden kuuleminen
Kasvan, liikun ja kehityn	-Leikkihetket (lääkäri- ja kotileikki) -Sosiaaliset taidot -Turvataidot -Kehontuntemuksen ja -hallinnan kehittäminen -Pukeutumis- ja riisuutumistilanteet -Ruokailutilanteet -Turvallisuuden tunteen tukeminen -Avun pyytäminen ja hakeminen
Tutkin ja toimin ympäristössäni	-Syy-seuraussuhteet -Oman kehon tutkiminen ja kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen -Sukupuolierojen ihmettely -Yksityisyyden suoja ja rajat

Toisinaan on tapauksia, kun lapsi kysyy yllättäen esimerkiksi ruokailutilanteessa kasvattajalta: ”Mistä lapset oikein tulevat?”. Yllättävä kysymys voi aiheuttaa hämmennystä ja sanattomuutta kasvattajissa. On tärkeää, että aikuinen vastaa totuudenmukaisesti, mutta ikätasoisesti lapselle. Lapselle ei kerrota enää vanhanaikaisesti tarinaa haikaroista, vaan voidaan esimerkiksi sanoa vauvojen kehittyvän vauvasiemenestä äidin vatsassa. Mikäli lapsi haluaa tietää asiasta tarkemmin voidaan kertoa, että vauvasiemenen tarvitaan yksi siemen äidiltä ja yksi isältä. Vauvasiemen saadaan, kun äiti ja isä laittavat pimpin sekä pippelin yhteen. (Ingman-Friberg ym. 2016, 238; Väestöliitto 2023b.) Seksuaalikasvatuksen puhumisen tukena voidaan käyttää myös Väestöliiton (2021) kehittelemiä Puheeksi ottamisen -kortteja (kuva 5). Kortteja voidaan käyttää eri keskustelutilanteissa niin huoltajien kuin lastenkin kanssa. Kasvattaja voi levittää esimerkiksi pöydälle kaikki kortit, joista valitaan kuvan perusteella haluttu keskustelunaihe. Kuvan takana on apusanoja kasvattajalle, joita on hyvä käydä läpi aiheeseen liittyen.

Perheeseen syntyy vauva

Kuva 5. Väestöliiton (2021) kehittelemä Puheeksi ottamisen -kortit. Kuvitus: Minna Kähkönen.

Kasvattajien tulee muistaa, että lapsen käytös tai leikissä esiintynyt asia voi herättää toisinaan huolta. Siksi on tärkeää olla oikeasti läsnä missä tahansa toiminnassa, jotta kasvattajat voivat puuttua varhaisessa vaiheessa huolta herättävään käytökseen. Poikkeavaa käytöstä ja siihen liittyviä toimenpiteitä käydään läpi tarkemmin luvussa 3.6.

3.5. Kulttuurien, normien ja erilaisten perheiden huomioiminen

Voiko kaikkia kulttuureja lähestyä samalla tavalla? Miten lähestyä maahanmuuttajaperheitä kehotunnekasvatuksesta?

Varhaiskasvatuslain (2018/540 § 1:3) mukaan kasvattajilla tulee olla valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa erilaisia kulttuureja sekä uskontoja. Kangaskosken (2023) mukaan oman kulttuurin tunteminen on tärkeintä ja toisiin kulttuureihin voi tutustua kyselemällä ja kuuntelemalla perheitä. Kasvattajien tulee kuitenkin tiedostaa esimerkiksi lasten itsetyydytyksen ja itsensä koskettelun olevan jossain maissa kiellettyjä asioita (Novitsky 2020b, 3). Siksi suvaitsevaisuus nähdäänkin tämän huomioimisen tärkeimpänä elementtinä (Penttala 2023). On tärkeää selittää termit ja tavoitteet selkokielellä niin, että kaikki ymmärtävät. Kaikkea tietoa ei tule kuitenkaan kaataa kerralla, vaan asioista kerrotaan vähitellen, tärkeimmistä asioista aloittaen, jotka ovat turvataidot, kehoitsetunto ja lasten tiedon tarve (Cacciatore 2023). Kasvattajien tulee tiedostaa mahdolliset taustalla olevat ennakkoluulot ja tietämättömyys. Penttalan (2023) mukaan perheissä voi olla tilanteita, että lapset näyttävät kieltä, keskisormea tai laskevat housut alas ja pyllistävät, jonka jälkeen lapsi työnnetään ikään kuin pois siitä tilanteesta käymättä asiaa ollenkaan läpi. Tähän voi liittyä huoltajan häpeää, mutta myös ymmärtämättömyyttä, miksi ja mihin kehotunnekasvatusta tarvitaan. Toisinaan Penttala on huomannut joidenkin perheiden pelkäävän, että jos seksuaalikasvatuksesta puhutaan, omasta lapsesta voi tulla esimerkiksi homoseksuaali. Olisi siis todella tärkeää kehotunnekasvatusta aikuiset ensin, jonka jälkeen voidaan alkaa keskustelemaan lasten kanssa (Novitsky 2020a, 6; Cacciatore 2023).

Penttala (2023) suosittelee vahvasti, että kasvattajat ottavat kulttuurierot puheeksi lapsen huoltajan kanssa ja sopivat, miten lapsi on mukana esimerkiksi eri tapahtumissa. Mikäli kyseisen lapsen poisjättäminen toiminnasta aiheuttaa

muissa lapsissa hämmennystä, kasvattaja voi kertoa, että: *”Olemme jutelleet tämän lapsen äidin kanssa ja sopineet, että heillä on sellainen tapa perheessä ja siellä ei tehdä tällaisia juttuja.”* Samalla lapsille voi opettaa, että eri kulttuureissa voidaan tehdä asioita eri tavoilla. Tämä myös opettaa lapsille suvaitsevaisuutta ja sitä, ettei kaikkea voi ja tarvitse ”tasapäistää”.

3.6. Poikkeavaan käytökseen puuttuminen

Lapsi puhuu barbieleikissä panemisesta ja hän tekee leikin yhteydessä aikuisen silmiin nähden seksuaalista kanssakäymistä toisen barbien kanssa. Miten sinä toimit kasvattajana?

Lähtökohtaisesti jokainen ryhmä tekee varhaiskasvatuksessa toimintakauden alussa yhdessä lasten kanssa säännöt. Tuolloin pohditaan, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Samassa yhteydessä kasvattajien tulisi huolehtia, että säännöissä puhutaan myös turvallisuuden luomisesta. Turvallisuutta on esimerkiksi lasten tietoisuus siitä, ettei toisia mennä tutkimaan intiimialueelta edes lääkäroleikissä. Leikeissä syntyy helposti tilanteita, joissa isompi lapsi on tutkimassa pienempää lasta tai neljä lasta tutkii yhtä, joka voi olla ”tutkimukseen joutuneelle” pelottavaa. Nämä tilanteet pyritään poistamaan yhteisillä säännöillä, sillä isojen ryhmäkokojen vuoksi kasvattajilla ei ole mahdollista valvoa jokaista paikkaa koko aikaa. (Kangaskoski 2023.) On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei yhteiset säännöt poista valvomisen ja läsnäolon tärkeyttä.

Väestöliiton (2013) tekemän tutkimuksen mukaan 47 % varhaiskasvattajista koki nähneensä lasten seksuaalisia tekoja, joita lapsen ei olisi välttämättä pitänyt kokea tai nähdä. *”Epätavallista tai huolestuttavaa käytöstä ovat esimerkiksi lapsen yksityiskohtainen tieto aikuisten seksistä tai että lapsi yrittää matkia aikuisseksiä, kuten yhdyntää, suuseksiä tai kielisuudelmia”* (Ingman-Friberg ym. 2016, 89). On kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsi purkaa leikissä omaa ymmärrystään, kokemaansa tai näkemäänsä. Leikkiin on todella tärkeää puuttua positiivisella kiinnostuksella esimerkiksi lähtemällä leikkiin mukaan. Kasvattaja voi kysyä leikin edetessä erilaisia ”pinnallisia” kysymyksiä ja lähteä pohdittamaan lasta, *”miksi tuo tekee noin”* tai *”miksi sinä käytät tuollaista sanaa kuin panna”*. Jossain vaiheessa kasvattaja pystyy käännättämään lapsen pois leikis-

tä ja keskustelemaan asiasta lapsen kanssa, miksi lapsi on ajautunut mielikuvituksen kanssa tämän tyyppiseen toimintaan. Epätavalliseen tai huolestuttavaan käytökseen ei saa koskaan puuttua negatiivisella tavalla. (Penttala 2023.)

Mikäli kasvattajalla heräisi epäily lapsen seksuaalisesta kaltoinkohtelusta, kasvattajilla on lastensuojelulain (2007/417 § 5:25) mukaan ilmoitusvelvollisuus. Tällaisessa tapauksessa kasvattajan tulisi tehdä ilmoitus välittömästi viranomaisille, mukaan lukien poliisille, vaikka kyseessä olisi sijainen tai määräaikainen työntekijä. Mikäli ilmoituksen tekemisestä ei ole varmuutta, tilanteesta voi keskustella varhaiskasvatusyksikön johtajan kanssa tai kysyä neuvoa lastensuojelusta mainitsematta kuitenkaan lapsen ja perheen henkilöllisyyttä. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2023.) Joki-Erkkilän & Korkmanin (2015) mukaan epäilyä seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan pitää vahvana, jos epäily perustuu lapsen omaan spontaaniin kertomukseen. Sen sijaan tilanteet, joissa epäily lapsen hyväksikäytöstä tulee lapsen käytöksestä, täytyy selvittää tarkasti yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa.

Kuva 6. Kuvassa lapsi leikkii kahdella lempibarbienukeilla ja puhuu leikin yhteydessä panemisesta. Kuvitus: Valma Unga 2023.

4. LAPSEN SEKSUAALISUUDEN KEHITTYMINEN

4.1. Lapsen psykososiaalinen kehitys

Voiko vauva kuulla ja tuntea jo kohdussa ollessaan? Miksi vauvat itkevät? Miksi erilaisten tunteiden tunnistaminen on tärkeää jo pienestä saakka?

Lapsen aistit kehittyvät jo sikiövaiheessa. Vauva kykenee tunnistamaan kosketuksen vatsan läpi jo 18. raskausviikolta lähtien ja kuulemaan ääniä, kun raskausviikkoja on takana 26. Lapsi siis tuntee vanhempiensa silityksen ja hoivan jo kohdussa ollessaan. Lisäksi vauva oppii tunnistamaan ne äänet, joita vatsan läpi kohdussa ollessaan kuulee. Nämä kohdussa tutuksi tulleet kosketukset ja äänet luovat turvaa vauvalle tämän synnyttyä. Lapsi nauttii läheisyydestä, kosketuksesta ja vuorovaikutuksesta vanhempiensa kanssa heti syntymästään lähtien. Kun lapsi saa vanhemmiltaan kaipaamaansa hoivaa, lapsi kokee itsensä tärkeäksi ja arvokkaaksi. (Sippel 2019, 10; Väestöliitto 2022b.)

John Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian (1979) mukaan lapsen ja vanhemman välinen tiivis kiintymys- ja hoivasuhde rakentuu vanhemman halusta hoivata lasta sekä lapsen kiintymisestä vanhempaansa. Lapsen ja vanhemman välinen varhainen vuorovaikutus on merkittävässä roolissa kiintymyssuhteen syntymiselle. Vauva ilmaisee itseään yleensä itkulla. Itku voi tarkoittaa mitä tahansa vauvan tarvetta, esimerkiksi märkä vaippa, kipeä vatsa, nälkä tai seuran kaipuu voivat olla syy vauvan itkulle. Vanhemmalla tulee olla herkkyyttä tunnistaa lapsensa tarpeet ja oppia vastaamaan vauvan itkuun oikealla tavalla oikeaan aikaan. Kun vauva saa haluamaansa huomiota itkullaan, hän oppii, että hänen itkullaan on merkitystä ja hän pystyy vaikuttamaan ympärillään oleviin asioihin ja vanhemman reagointiin. Tällainen vastavuoroinen vuorovaikutus saa lapsen tuntemaan olonsa turvalliseksi ja rakastetuksi. Myönteiset kokemukset arjessa edesauttavat lapsen positiivisen minäkuvan kehittymistä, mikä on tärkeä osa lapsen seksuaalikasvatusta. Jos kasvattaja ei vastaa lapsen tarpeisiin, lapsi kokee, ettei hänen tuntemuksillaan ja tarpeillaan ole merkitystä, eikä lapsi koe itseään arvokkaaksi. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyyrinen, Pulkkinen & Ruoppala 2015, 34–35.)

Lapsen ensihymy tulee vauvan ollessa muutaman kuukauden ikäinen ja se saa hoivaajansa toimimaan vastavuoroisesti. Hymy kertoo sosiaalisuudesta ja sillä on merkitystä kommunikaatiotaitoihin sekä kielten oppimiseen myöhemmässä kehitysvaiheessa. Kun aikuinen matkii lapsen ilmeitä ja eleitä tekemällä sen hitaasta ja korostetusti samalla sanoittaen tunteen, lapsi oppii tunnistamaan ja sanoittamaan omia tunteitaan. Tällainen peilileikki toimii jo pienen vauvan kanssa ja vauva nauttii siitä, kun saa olla kasvokkain hoivaajansa kanssa. Peilileikki on lapselle sekä mieluisa että opettavainen. Erilaiset tunteet ovat osa meitä koko elämän ajan ja siksi niitä on hyvä opetella tunnistamaan jo vauvasta asti. Myöhemmässä kehitysvaiheessa lapsi oppii omien tunteidensa lisäksi tunnistamaan myös toisten tunteita ja tuntemaan empatiaa. (Nurmi ym. 2015, 34–35.)

Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja pärjätäkseen arkisissa tilanteissa. Jo vauvana opittu ajatus oman minuuden ja kehon hyvydestä tuo itsevarmuutta ottaa kontaktia myös muihin. Esimerkiksi leikkiin mukaan pääsy vaatii lapselta sosiaalisia taitoja. Lapsen sosiaaliseen kompetenssiin sisältyy itsesäätelyä ja tunnetaitoja, sosiokognitiivisia taitoja, kuten havaintoja ja tulkintaa, kiintymyssuhteita ja osallisuutta sekä sosiaalisia taitoja, kuten yhteistyötaitoja, kommunikointia ja jakamista. Sveitsiläisen kehityspsykologi Jean Piagetin (1953) mukaan lapsella ei ole valmiita kykyjä geeniperimässään, vaan lapsi oppii ainoastaan olemalla vuorovaikutuksessa toisten kanssa sekä havainnoimalla ympäristöään. Varhaiskasvatuskäisen lapsen sosiaalinen kompetenssi laajenee lapsen kielellisten taitojen kehittyessä sekä lapsen viettäessä aikaa yksin ja ryhmässä toimien monipuolisissa tilanteissa ja ympäristöissä. (Nurmi ym. 2015, 23, 61–62.)

4.2. Seksuaalisuuden kehittyminen ikätasoisesti

Missä vaiheessa on hyvä opettaa lasta pesemään kädet WC-käynnin jälkeen? Miten lapsen unnutukseen tulisi suhtautua? Milloin lapsi alkaa harjoittelemaan turvataitoja?

Lapsen seksuaalinen kehittyminen on yksilöllistä ja kehittyä vaihteittain. Temperamentti, kasvuympäristö ja kokemukset vaikuttavat lapsen seksuaaliseen kehitykseen. Seksuaalisuuden portaat kuvaavat lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittymistä 11 askelman avulla. Jokaisella askelmalla on oma kehitystehtävän-

sä ja on yksilökohtaista, kuinka kauan milläkin portaalla viivytään. Ajatuksena kuitenkin on, että jokainen lapsi kävisi kaikki portaat läpi yksi kerrallaan. (Laru, Riihonen & Cacciatore 2016, 120.) Seksuaalisuuden portaat kattavat lapsen matkan syntymästä aina aikuisuuteen saakka. Tässä työssä olemme rajanneet seksuaalikasvatuksen varhaiskasvatusikäisiin, joten käsittelemme ainoastaan neljää ensimmäistä porrasta (kuva 7).

Kuva 7. Kuvassa näkyvissä neljä ensimmäistä seksuaalisuuden porrasta. Tässä 7-vuotiaan Valma Ungan (2023) tekemässä kuvassa lapsi on nousemassa ensimmäiselle Olen ihana -portaalle. Kuvitus: Valma Unga 2023.

Ensimmäinen porttas on **Olen ihana!** 0–4-vuotiaana lapsi on luonnollisesti ja aidosti ylpeä kehostaan sekä pitää itseään maailman ihanimpana tyyppinä. Lapsi tarvitsee läheisyyttä ja turvaa. Lapsen itseluottamus kasvaa, kun hänen tarpeisiinsa vastataan. Lapsi haluaa kokea olevansa tärkeä ja toivottu. Lapsi kaipaa sanallisia hellyydenosoituksia ja läheisyyttä sekä hoivaa heti syntymästään saakka. Varhaisen vuorovaikutuksen rooli on tärkeä, sillä se vaikuttaa lapsen kokemuksiin ihmissuhteissa vielä aikuisenakin. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2019, 29–33.)

Pieni lapsi haluaa nauttia kehostaan. Lapsi esittelee kehoaan, koskettelee ja ihmettelee. Myös sukuelimien koskettelu on tavallista ja pienikin lapsi huomaa sen tuottavan mielihyvää. Aikuisen tehtävä on vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että jokainen kohta kehossa on hieno ja hyvä. Kun lapsella on pienestä saakka luottamus siihen, että hän kelpaa ja on hyvä sellaisenaan, lapsen varmuus itsestään ja omasta hyvydestään kantaa myös myöhemmin elämässä. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 31.)

Lapsi on utelias ja saattaa alkaa tutkimaan ja vertailemaan myös toisten kehoja esimerkiksi saunassa. Näissä tilanteissa lapsille opetetaan yleisiä käyttäytymissääntöjä, millainen käytös on sopivaa ja mikä ei. Lapselle voi opettaa, että toisten nähden ei ole sopivaa esimerkiksi kosketella omia sukuelimiä tai kaivaa nenää, mutta yksin ollessa itseään voi kyllä kosketella, jos se tuntuu hyvältä. Lasta olisi hyvä opettaa huolehtimaan jo varhaisessa vaiheessa oman sukuelimiensä pesemisestä sekä pyllyn, pimpin tai pippelin pyyhkimisestä vessassa käynnin jälkeen. Näin lapsi oppii jo varhain, että ne alueet ovat hänen yksityisaluettaan, mihin muut eivät saa koskea ilman erityistä syytä ja lupaa. Turvataitojen opettelu alkaa heti ensimmäisestä portaasta lähtien. (Laru ym. 2016, 120–128.)

Toinen porras on **Tykkäyskaveri**. 2–8-vuotiaana lapsi on jo erittäin tietoinen omasta ihanuudestaan ja uskaltaa näyttää sen. Lapsen mielestä myös muut ovat ihania ja lapsi haluaa kertoa sen heille. Lapsi voi esimerkiksi suukottaa ja halailla ystäviään mielellään. Tässä vaiheessa lapsi kokee paljon tykkäämisen ja ihastumisen tunteita, mutta ihastus ei ole samanlaista kuin aikuisella. Lapsen ihastus voi olla osoitettu kenelle tahansa tutulle, aikuiselle, kaverille tai useammalle henkilölle. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 37.)

Tykkäämisvaihe sisältää paljon puhetta tunteista ja lapset osoittavat empatiaa toisia kohtaan. Myönteiset tunteet vahvistavat lasten keskinäisiä suhteita ja siksi lapset viihtyvät yhdessä. Lasten tykkäämistä ja miellyttäviä tunteita on hyvä vahvistaa, sillä lapsen tuntemukset toisia kohtaan vahvistavat myös lapsen omaa hyvinvointia. Tässä vaiheessa tykkäämisen kohteen sukupuoli ei ole niin väliä, sillä lapsen tykkääminen on kaverillista. On kuitenkin tavallista, että lapsi laittaa omia kavereitaan järjestykseen ja miettii, kenestä kaverista tykkää eniten. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 37.)

Lapset vertailevat toisten kehoja ja myös sukupuolien erot kiinnostavat. On yksilökohtaista, kuinka utelias lapsi on tai kuinka rohkeasti hän uskaltaa kysyä ja näyttää omia tunteitaan. Aikuisen tehtävä on kuitenkin tukea lasta kaikenlaisten kysymysten ja ihmettelyiden kohdalla. Lapsen tunteiden näyttäminen ei ole koskaan naurun asia, eikä lasta saa nolata kiusoittelemalla. Lapsen tulee saada vapaasti osoittaa tunteensa joutumatta kokemaan häpeää. Näin lapsi oppii tunnistamaan ja sanoittamaan erilaisia tunteita sekä hallitsemaan omia tunteitaan. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 37–38.)

Lapselle pitää myös opettaa, että itsestä kivalle tuntuvat asiat eivät välttämättä tunnu kivalle toisista. Siksi kaverin tunteita pitää opetella kysymään, jotta tietää, mitä kaverin kanssa voi tehdä. Näin lapsi oppii tärkeitä kaveritaitoja ja toisten kehojen arvostamista. Samalla lapsi tulee tietoiseksi myös omista oikeuksistaan. On tärkeää kertoa lapselle, että aikuiselle saa ja pitää tulla aina kertomaan, jos lapsi kokee jonkin tilanteen inhottavaksi tai vääräksi. Mikään tunne ei ole väärä eikä salaisuus. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 43.)

Kolmas porras on ***Vanhemman ihailu***. Kolmannella portaalla ollaan tavallisesti 3–9-vuotiaana. Lapsi on täynnä rakkauden tunnetta ja hänellä on tarve jakaa sitä myös muille. Lapsi etsii tietoisesti kohdetta kenelle voisi osoittaa rakkautaan erilaisilla hellyydenosoituksilla ja läheisyydellä. Usein kohde on oma vanhempi tai joku muu läheinen aikuinen. Tässä vaiheessa lapsi huomaa sukupuolten välisiä eroja ja on ylpeä omasta sukupuolestaan. Lapsi myös huomaa aikuisten välisen rakkauden ja haaveilee omasta roolistaan jonkun kumppanina aikuisena. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 47–49.)

On tavallista, että lapsi kokee rakastuneensa omaan vanhempaansa, opettajaan tai muuhun läheiseen aikuiseen. Lapselle tämä rakkauden kohde tuntuu turvalliselta, ihanalta ja upealta. Lapsi haluaisi viettää aikaa myös hänen kanssaan. Lapsen rakastuminen ei ole sama asia kuin aikuisilla, eikä lapsi havittele rakkaussuhdetta aikuisen kanssa, vaan ainoastaan sitä tunnetta, että saa rakastaa ja häntä rakastetaan. Aikuisten tehtävä on tukea lapsen rakastumisen tunteita ja osoittaa lapselle, että sellaisetkin tunteet ovat täysin sallittuja. Tässä vaiheessa lapsi voi pohtia omaa rooliaan tulevaisuuden parisuhteessa ja aikuisten reaktiot lapsen rakkaudentunnustuksiin vaikuttavat lapsen ajatuksiin. Lap-

sen tulee antaa vapaasti osoittaa hellyyttä ja rakkautta, mutta aikuisen tehtävä on rajata omaa käytöstään rakkaudentunnustuksissa, sillä lasta pitää myös suojata, ettei lapsi joudu hyväksikäytetyksi. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 47–53.)

Myös mustasukkaisuuden tunteet ovat tavallisia ja lapsella saattaa olla halu omistaa rakkautensa kohde kokonaan. Aikuisen tulee opettaa lapselle, ettei kaikkea voi omistaa, vaikka kuinka haluaisi tai tykkäisi. Lapselle voi myös kertoa, että rakkauden tunteet ja niiden kohde voivat muuttua, joten yhden ihmisen omistaminen ei siksikään ole järkevää. (Laru ym. 2016, 120–128.)

Sukupuolierot ja kehojen tutkiminen on tavallista tällä portaalla. On myös aivan normaalia, jos lapsi kertoo haluavansa olla eri sukupuolta kuin mitä oikeasti on. Myös tällaisista tunteista pitää saada puhua. Lapset ovat huomanneet tyttöjen ja poikien kehoissa eroavaisuuksia ja haluavat tietää lisää. Toiseen sukupuoleen tutustutaan esimerkiksi roolileikkien avulla. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore ym. 2019, 49.) Omaan kehoon tutustutaan koskettelemalla kehoa ja ihmettelemällä, mitä kaikkea keholla voi tehdä. Lapset huomaavat, että sukuelimien koskettaminen tuottaa mielihyvää ja jos lapsi huomaa, että jokin asia tuntuu hyvältä hän tekee sitä uudestaan. Lapsen itsetyydytystä sanotaan unnutukseksi ja monet lapset tekevät sitä joskus. Unnutaminen on aivan normaalia, eikä lasta tule kieltää. Lapselle pitää kuitenkin opettaa, että sitä tehdään vain yksin omassa rauhassa esimerkiksi vessassa tai lepohetkellä (Kangaskoski 2023). Unnutus voi olla lapsen keino rauhoittua. (Laru ym. 2016, 120–128.)

Neljäs porras on **Idoli ihastuttaa**. 6–12 vuoden ikäisenä lapsi kokee ihastumisen tunteita ensimmäistä kertaa johonkin ulkopuoliseen henkilöön. Ihastuksen kohde voi olla julkisuuden henkilö tai joku muu arvostettu ja ihailtava tyyppi, eikä kohteen sukupuolella ole suurta merkitystä. Uskallus ihastua johonkin lähipiiriin ulkopuoliseen henkilöön kertoo siitä, että lapsi on saanut kokea turvallista ihastumista ja rakkautta lähipiirissään tarpeeksi ja on siksi valmis ottamaan seuraavan askeleen. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun lapsi kuvittelee saavansa ihailunsa kohteelta vastakaikua tunteisiinsa. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore 2019, 65.)

Haaveet ja unelmointi ovat keino rakentaa hyvää itsetuntoa ja ylläpitää hyvää fiilistä. Haaveilu onkin tässä vaiheessa lapselle riittävää, eikä todellista tarvetta suhteen syntymiselle tai kotoa pois lähtemiselle vielä ole. Tässä vaiheessa lapsi kuitenkin jo ymmärtää, ettei oman vanhemman kanssa mennä naimisiin ja perusteta perhettä, vaan oma kumppani löytyy perheen ulkopuolelta. Tällä portaalla heräävät myös ensimmäiset seksuaaliset fantasiat, joiden kautta lapsi voi kokea monenlaisia tunteita ilman varsinaista toimintaa. Oman idolin matkiminen on myös tavallista, sillä lapsi haluaa pohtia omaa rooliaan aikuisena. Lapsi voi matkimisen ja mielikuvien avulla kuvitella, miltä tuntuisi itse olla ihailun kohteena. Lapsen ihailua tai matkimista ei kuitenkaan saa moittia tai halveksia. Aikuisen voi kertoa hyväksyvänsä lapsen ihailun ja arvostavansa sitä, mutta ei kuitenkaan antaa vastakaikua. (Laru ym. 2016, 120–128; Cacciatore 2019, 67–68.)

Olemme koonneet Väestöliiton (2023a) verkkosivuilta 0–6-vuotiaiden seksuaalisuuden kehittymisen julisteista yhtenäiseksi taulukoksi (liite 1). Taulukko on yksi kehotunnekasvatuksen työväline, jossa kerrotaan, millaisia asioita lapsi voi tehdä tai kysyä. Samassa taulukossa on myös vinkkejä, miten aikuinen voi tukea ja ohjata lasta seksuaalisuuden kehittämisessä.

5. OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU, TOTEUTUS & AINEISTONKERUU

5.1. Toiminnallisen opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu

Halusimme tehdä tämän työn yhdessä, koska näin voimme hyödyntää molempien vahvuuksia ja paikata toisen osaamisella toisen puutteita. Lisäksi yhdessä tehdessämme saamme aikaan useampia näkökulmia sekä jaettua vastuuta. Suuntaudumme molemmat varhaiskasvatukseen, joten opinnäytetyömme aiheen tuli liittyä pätevyyden saamiseksi jollain tavalla lapsiin. Halusimme tehdä opinnäytetyöstä jotain konkreettista, jota voimme hyödyntää myös itse työelämässä. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheen alkaessa meillä oli kaksi vaihtoehtoa opinnäytetyön aiheiksi, jotka olivat oppimisympäristöjen muuntaminen lapsilähteisesti sekä johtamiseen käytettävät työmenetelmät. Nämä ideat eivät kuitenkaan vieneet meitä mennessään, vaan halusimme yleisesti kysyä nykyisiltä varhaiskasvattajilta Varhaiskasvatuksen opettajien suljetussa Facebook-ryhmässä, millaiselle materiaalille he kokivat lisätarvetta. Valitsimme sosiaalisen median, koska sen kautta aineistoa voidaan kerätä melko nopealla aikataululla sekä laajaltakin alueelta. Varhaiskasvatuksen opettajien Facebook-ryhmä valikoitui kohteeksi, koska ryhmän jäsenet asuvat eri puolilla Suomea ja ryhmästä löytyy sekä yliopiston että ammattikorkeakoulun käyneitä varhaiskasvatuksen opettajia, mikä mahdollistaa monipuolisten vastausten saamista. Sosiaalinen media on myös aineistonkeruuna helppo, koska saatuja vastauksia ei tarvitse litteroida. Tietysti sosiaaliseen mediaan liittyy myös omat haasteensa, sillä kysymyksen asettelu voidaan ymmärtää väärin, eikä vastaaja välttämättä ymmärrä osallistuneensa mihinkään viralliseen kyselyyn puhumattakaan rajatun vastausajan haasteista. (Valli & Perkkilä 2018, 117–120, 123, 125–126.)

Saimme kuitenkin useita vastauksia, joissa kerrottiin erilaisia näkemyksiä ja ajatuksia erilaisista tarpeista varhaiskasvatuksen työmenetelmiksi. Niitä olivat esimerkiksi teemakalenteri juhlapyhistä, materiaalia lasten tunne- ja kaveritaitojen harjoitteluun sekä opas varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välisen yhteistyön toteuttamiseen. Kysymyksemme Facebook-ryhmässä johti Coulu Systems Oy:n yrittäjä Lea Tornbergin yhteydenottoon, joka ehdotti tuotekehityksen tekemistä LeaDon sähköiseen sovellukseen. Innostuimme Tornbergin ehdotuksesta ennen, sillä halusimme kehittää itseämme ja osoittaa saavuttamamme ammatilli-

sen asiantuntijuuden tuotekehityksen sekä kirjoitetun tieteellisen tekstin avulla. (Lapin AMK 2023; Kostamo, Airaksinen & Vilkka 2022, 11.)

Kostamon ym. (2022, 11–12, 15) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö on yksi ammattikorkeakoulun opinnäytetyötyyppi, johon kuuluu suunnittelu-, toteutus- ja arviointivaihe. Tuotos voi olla tapahtuma, konsepti, ohjeistus tai konkreettinen tuote, kuten meillä on (Lapin AMK 2023; Vilkka & Airaksinen 2004, 9). Prosessi sisältää tavoitteiden määrittelyn, suunnittelun toteutuksen, menetelmien valinnan, aikataulutuksen sekä tuotteen arvioinnin. Näitä vaiheita käydään läpi seuraavissa kappaleissa tarkemmin. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esiin asiantuntijuus, mutta myös sosionomiopintojen aikana opittuja asioita. (Kostamo ym. 2022, 15.)

Toiminnallinen opinnäytetyö aloitetaan tuotteen ideoinnilla ja suunnittelulla (Kostamo ym. 2022, 11). Aloitimme prosessin tutustumalla olemassa olevaan materiaaliin LeaDon sähköisessä sovelluksessa pohtien myös varhaiskasvatuksen työntekijöiden kertomia toiveita tarvittavasta materiaalista. Hetken pohdinnan jälkeen yhtenä yönä saatu idea oli yksi ylitse muiden: seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen materiaalipaketin tekeminen varhaiskasvatukseen. Tämä tuntui todella hyvältä ja tärkeältä aiheelta, sillä omien kokemuksiemme mukaan kehotunnekasvatusta tulisi vahvistaa enemmän näkyvämmäksi varhaiskasvatuksessa. Myös yrittäjä Tornberg innostui asiasta ja hyväksyi aiheen, mikä oli kaiken edellytys. Tuotekehityksen tavoitteena on kuitenkin saada aikaan yrityksen asiakkaita palveleva tuotos (Kostamo ym. 2022, 11).

Tämän jälkeen aloimme tarkemmin pohtia, millaista tuotekehitystä lähdemme työstämään. Halusimme osallistaa muutamia Oulun ja Rovaniemen alueen varhaiskasvattajia haastatteleamalla heitä, jotta pystyisimme vastaamaan tuotekehityksellä mahdollisimman hyvin varhaiskasvattajien tarpeisiin ja toiveisiin. Haastattelulla tarkoitetaan vuorovaikutuksellista tilannetta toisen kanssa, jossa on kuitenkin spontaanista keskustelusta poiketen joku päämäärä ja selkeä roolijaako. Haastattelija toimii tiedon kerääjänä ja haastateltava taas tiedon antajana. Haastattelun tarkoituksena on saada tietää haastateltavan ajatus jostain asiasta. (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 27–28; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.) Käytimme tässä menetelmänä puolistrukturoitua haastattelua sekä teemahaas-

tatteluun limittäin. Puolistrukturoidussa haastattelussa, kuten teemahaastattelusakin voidaan kysyä ennalta määritellyt kysymykset, mutta ei välttämättä samassa järjestyksessä kaikkien haastateltavien kanssa. Halusimme tuoda tähän teemahaastattelun avulla myös tietynlaista rentoutta sekä mahdollisuutta kuulla myös haastateltavan kokemuksia aiheesta vapaammin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Kysyimme haastateltavilta: *”Millaista materiaalia he toivoisivat saavansa lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen?”* sekä *”Näkyykö seksuaalikasvatus arjessanne vai onko se vain tietyllä aikavälillä tapahtuvaa?”*. Haastattelussa nousi esiin viisi keskeistä teemaa, jotka olivat toiminnallisuus, pelillisuus sekä konkreettiset käytännön vinkit kaikkiin lapsiryhmiin. Lisäksi he kaipasivat keinoja intiimialueesta puhumiseen sekä tietoa, millainen seksuaalinen käytös lapsessa on huolestuttavaa. Kaksi haastateltavista koki, etteivät osaa tarkemmin eritellä, miten kehotunnekasvatus näkyy tällä hetkellä heidän arjessaan. Yksi kasvattaja kertoi kehotunnekasvatuksen nousseen esille syyskuussa 2022, koska tuli silloin ajankohtaiseksi lasten käytöksen perusteella. Yhden mielestä kehotunnekasvatus näkyy melko hyvin arjessa esimerkiksi halauksina, mutta sukuelimet ja niistä puhuminen eivät kuulu varhaiskasvatukseen. Kaksi vastaajaa kertoivat kehotunnekasvatuksen näkyvän lapsen kehon tiedonsaantina ja oman kehon arvokkuuden tiedostamisena.

Kostamon ym. (2022, 12) mukaan tuotekehitys tulee perustua lähdekirjallisuuden sekä aiempiin tutkimustuloksiin. Käytimme kokonaisuuden suunnitteluun haastatteluiden lisäksi Väestöliiton (2013) tekemää Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimusta. Tutkimuksessa ilmeni, että yli 50 % vastaajista toivoi saavansa lisämateriaalia kaikista osa-alueista kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen. Lisäksi Cacciatoren & Kangaskosken (2022, 53) pitämällä Puheeksi ottamisen -kurssilla kerrottiin kehotunnekasvatuksen alkavan kehosta ja yksityisyydestä, tunteista ja alastomuudesta sekä turvataidoista. Näiden pohjalta alkoi rakentua kolmitasoinen kehotunnekasvatuksen materiaalipaketti, sillä tiesimme varhaiskasvatuksessa olevan kehitykseltään eri tasoisia lapsia samasta iästä huolimatta. Tämä tarkoitti meille Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 59) mukaisesti yhden tuen tarpeen, eriyttämisen toteuttamista. Eriyttämällä tarkoitetaan opetuksen erottamista kunkin lapsen vaatimalle tasolle, jolloin myös taataan jokaiselle lapselle onnistumisen hetket ja tarvittava haasteellisuus (Helsinki 2023; Kattilakoski & Tarvainen 2011, 3).

Päätimme, että taitotaso yksi on niin sanottu aloitteleva taso, johon kuuluisi kehonosien nimeäminen. Sitä tehdään myös pienten lasten kanssa esimerkiksi ”*pää, olkapää, peppu, polvet, varpaat*” -laululeikissä. Taso kaksi on haastavampi, sillä siinä pohditaan jo kehonosien käyttötarkoitusta sekä kehontuntemusta, miltä esimerkiksi kutittaminen tuntuu. Liitimme tasoon kaksi myös turvataidot sekä erilaiset pohdintatehtävät, joissa keskustellaan muun muassa siitä, mennäänkö saunaan vaatteet päällä. Tasossa 3 on tarkoituksena selittää kehonosia ja tunteita opettajan haluamassa ryhmäkoossa. Pohdimme pitkään, kumpi on haasteellisempi, taso kaksi vai taso kolme. Tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että taso kolme on vaativampi, sillä sanaselityspelissä vaaditaan jo tietoa kehonosien käyttötarkoituksesta ja jonkin verran kielellistäkin taitoa sanojen selittämiseen, jotta pelaaminen onnistuisi.

Kankkusen ym. (2022, 12) mukaan ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu myös työn tavoitteiden laadinta sekä työn tarkoituksen laaja-alaisempi pohdinta. Tekemämme alkuhaastattelu antoi meille moninaisen kuvan haastateltavien ajatuksista, miten he toteuttavat kehotunnekasvatusta omassa lapsiryhmässään. Kasvattajien näkemykset kehotunnekasvatuksen sisällöstä ja sen toteutuksesta poikkesivat todella paljon toisistaan, vaikka tiedostimme haastatteluun osallistuneen vain murto-osa Suomen varhaiskasvattajista. Tämä herätti meissä kuitenkin huolenaiheen, joten halusimme tehdä tämänhetkisiä kasvattajia sekä tulevia varhaiskasvatuksen ammattilaisia palvelevan tietoperustan, jossa tuodaan esille muun muassa kehotunnekasvatuksen merkitystä ja sen vaikutusta lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. Laadukkaan ja mielenkiintoisen tietoperustan on tarkoitus tukea kehotunnekasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa kokonaisuudessaan sekä ammattiin lukevien opintoja. Osallistavilla kysymyksillä pyrimme herättelemään lukijoita ja tuomaan arkisia, mutta aitoja tilanteita ilmi, jotta kasvattajat uskaltaisivat sitä kautta tarttua lapsilähtöisiin tilanteisiin rohkeammin päivittäisessä varhaiskasvatuksen arjessa. Tuotekehityksen tarkoituksena on suunnitella sekä valmistaa LeaDon sähköiseen sovellukseen käyttövalmis, helppokäyttöinen ja käytännönläheinen materiaalipaketti sisällöllisesti haastavasta aiheesta. Pyrimme jakamaan materiaalin niin pieniin osiin ja selkeästi, että LeaDon käyttäjät voivat käyttää tuotetta sellaisenaan tai muokata sen sovelluksen ansiosta omalle ryhmälleen sopivaksi esimerkiksi vaihtamalla

kortin kysymystä. Kokonaisvaltaisena tavoitteena on siis rohkaista ja tukea varhaiskasvattajia kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen.

Suunnitteluvaiheeseen kuuluu myös tietoperustan kerääminen sekä menetelmien valinta (Kankkunen ym. 2022, 12). Olemme etsineet sekä netistä että kotikuntamme kirjastoista luotettavaa, monipuolista sekä mahdollisuuksien mukaan aina tuoreinta kirjallisuutta, jotta voimme tarjota opinnäytetyön lukijoille ajantasaisimman tiedon. Huomasimme Keho on leikki ja Seksuaalisuuden portaat -kirjojen sekä Väestöliiton verkkosivujen tutkimuksineen vastaavan hyvin suunnittelemaamme sisältöä. Pohdimme myös suunnitteluvaiheessa työn tarkistelua eri näkökulmista. Yhtenä näkökulmana näimme perheet, sillä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 35) mukaan varhaiskasvatus ja huoltajat yhdessä edistävät lasten tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Haluamme tietää perheiden ajatuksia kehotunnekasvatuksesta ja siitä, miten perheet toteuttavat kehotunnekasvatusta nykypäivänä. Pohdimme pitkään, kenen osaaminen ja kokemus vastaisi myös meidän tarpeitamme. Ensimmäisenä mieleen nousi TV:stäkin tuttu ylemmän tason psyko- ja perheterapeutti Supernanny Pia Penttala, jolla on myös kokemusta lastensuojelusta. Toiseksi näkökulmaksi pohdimme seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen ammattilaisten haastattelua varhaiskasvattajien ymmärryksestä kehotunnekasvatuksen merkitykseen, konkreettisiin esimerkkeihin sekä kulttuurien ja normien huomioimiseen. Huomasimme, että muutaman asiantuntijan nimi nousi useasti esiin tutustuessamme lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen aineistoihin. Nämä olivat Susanna Ruuhilahti, Raisa Cacciatore sekä Henriikka Kangaskoski. Sähköpostitse tehdyn yhteydenottomme jälkeen Penttala, Cacciatore sekä Kangaskoski suostuivat meidän haastateltavaksemme, jonka jälkeen sovimme haastattelun tarkemmasta ajankohdasta.

Tämä kaikki on vaatinut meiltä Kankkusen ym. (2022, 12) ohjeistuksien mukaisia sitoutumista alusta saakka LeaDoa sekä toisiamme kohtaan. Lisäksi olemme sitoutuneet noudattamaan haastateltavia kohtaan sovittuja asioita, kuten aikataulua.

5.2. Tuotteen kehittäminen ja valmistelu

Työmme jatkui tietoperustan suunnittelulla (Kankkunen ym 2022, 12). Opinnäytetyömme kirjallisessa osiossa halusimme tuoda esiin erityisesti kehotunnekasvatuksen keskeisempiä käsitteitä, varhaiskasvatuksen roolia sekä ikätasoista seksuaalisuuden kehittymistä. Tietoperustaa suunnitellessamme tavoitteemme oli löytää työhömmme mahdollisimman monipuolista kirjallisuutta. Etsinnöistä huolimatta totesimme, että suurin osa löytämästämme tiedoista perustui aina samojen asiantuntijoiden kirjoituksiin ja tutkimuksiin. Tämän vuoksi tietoperustamme painottuu vain muutaman henkilön varaan, mikä tekee tekstistämme hiukan yksipuolista. Haluamme kuitenkin korostaa, että käyttämäämme kirjallisuutta ovat olleet tekemässä seksuaalikasvatuksen asiantuntijat. Aineistoa kerätessä pohdimme: onko kehotunnekasvatus niin uusi asia, etteivät muut ole ehtineet siitä vielä kirjoittamaan mitään.

Suorittaessamme syventävää harjoittelua huomasimme monikulttuurisuuden ja kaksikielisyyden näkyvän varhaiskasvatusyksiköissä aiempaa enemmän. Tämän oivalluksen jälkeen pohdimme, miten huomioimme kaksikieliset ja maahanmuuttajat materiaalissamme. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 51) puhutaan kuitenkin kaksikielisyyden tukemisesta ja vieraiden kielten rohkaisusta. Tämän vuoksi päätimme tehdä suomen kielen lisäksi LeaDon materiaalin myös englannin ja ruotsin kielillä ohjeistuksineen. Materiaalin tarvetta tukevat myös Suomesta löytyvät varhaiskasvatusyksiköt, jossa opetus tapahtuu vain englannin ja ruotsin kielellä. Heilläkin voisi olla innokkuutta ja kiinnostusta käyttää materiaaliamme omassa arjessaan. Tämän jälkeen päätimme myös, että kaikki materiaalit kirjoitetaan isoin kirjaimin. Nurmilaakson & Välimäen (2011, 49) mukaan lapsen on tärkeää harjoitella alussa vain yhdenlaisia merkkejä, jotta lapset eivät menisi sekaisin ja heidän muistinsa ei rasittuisi liikaa. Suomen kieliset versiot löytyvät myös tavutettuina, mikä helpottaa taas innokkaiden lukemisen harjoittelua.

Jatkoimme LeaDon sähköisessä sovelluksessa materiaalin työstämistä. Halusimme tehdä ulkoasultaan yhteneväisiä, selkeitä ja helppokäyttöisiä materiaaleja. Oli selvää, että halusimme lisätä jokaiseen korttiin kuvan, sillä niitä voidaan käyttää Aivoliiton (2023) mukaan sisällön havainnollistamiseen sekä kommuni-

koinnin ja vuorovaikutuksen tukena lapsille. Tässä vaiheessa saimme myös Kostamon ym. (2022, 12) mukaan tuotekehitykseen kuuluvan välipalautteen yrittäjä Tornbergilta, joka piti suunnitellusta materiaalista todella paljon. Hän antoi muutamia käytännön vinkkejä erityisesti värityskuvien suunnitteluun, miten saada niistä toimivampia ja käytännönläheisempiä. Helmikuun alussa välitimme toiveen materiaalien kuvituksista kuvittaja Beata Tornbergille, joka alkoi työstämään kuvia.

Lisäksi olemme suunnitelleet ja toteuttaneet mielikuvitusta ja luovuutta hyödyntäen täysin itsekeksimämme kehotunnelorupussin ja kehotunnelaulun, jotka perustuvat WHO:n kehotunnekasvatuksen kahdeksaan osa-alueeseen. Näissä materiaaleissa korostetaan kehonosien käyttötarkoitusta, moninaisuutta ja erilaisuutta, turvataitojen oppimista sekä jokaisen kehon arvokkuutta. Lorukortteja ja kehotunnelaulua tehdessä halusimme panostaa riimittelyyn sekä alku- ja loppusointuihin, koska Nurmilaakson ym. (2011, 32) mukaan jo pienet lapset rakastavat riimittelyä. Halusimme myös poiketa tutusta *"Kuka saa kuka saa lorupussiin kurkistaa..."* -laulusta keksimällä sen tilalle jotain uutta. Lorupussikorttien kuvitukset on tehnyt Nita Huttunen meidän toiveidemme pohjalta. Kyseiset tuotteet esitellään tarkemmin luvussa 6.2. ja 6.3.

Koimme luonnollisena tuotekehityksen jatkumona käydä testaamassa kahdessa varhaiskasvatusyksikössä tekemäämme materiaalia, jossa voisimme toteuttaa osittain myös tuotekehityksen vaiheeseen kuuluvaa arviointia (Kostamo ym. 2022, 15). Aloimme pohtimaan, missä ja millä tavalla testaus tehdään. Valitsimme testaukseen ennestään tuntemamme lapsiryhmät, jotta meillä ei menisi rajallisen ajan vuoksi "ylimääräistä" aikaa tutustumiseen ja lasten ujesteluun. Menetelmäksi valikoitui havainnointi, koska Saaranen-Kauppinen ym. (2006a) mukaan sitä käytetään silloin, kun halutaan tietää suoraa ja välitöntä informaatiota jostain toiminnasta. Saimme myös Raittilan, Vuorisalon & Rutasen (2017, 316) ohjeistamalla tavalla varhaiskasvatusyksikön johtajan luvan testaamiselle. Testauspäivien johtopäätökset luettavissa luvusta 7.2.

Tammikuun lopulla aloimme työstämään kahteen varhaiskasvatusyksikköön informaatiokirjettä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 10) mukaan havainnointipainoitteeseen toimintaan ei tarvitse kysyä erikseen lupaa huoltajilta,

mikäli havainnointia ei dokumentoida missään muodossa, eikä siihen liity millään tavalla henkilötietojen käsittelyä. Kuten teoriaosuudessa ja alkuvaiheessa tehtyjen haastatteluiden pohjalta kävi ilmi, seksuaalikasvatus on edelleen arka aihe useammassa perheessä. Tämän vuoksi emme halunneet missään tapauksessa luoda huoltajille sellaista oloa, että lapset olisivat pakotettu osallistumaan testaukseen. Toimintatuokio perustuu vapaaehtoisuuteen, vaikka onkin osa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 51) mukaista toimintaa. Toimintatuokioilla käsitellään asioita, jotka voivat jäädä lasten mieleen korvamatonä. Aiheet voivat myös aiheuttaa hämmennystä lapsissa sekä avata uusia keskusteluita kotona. Halusimme hoitaa tämän avoimesti ja vastuullisesti. Telemämme informaatiokirje (liite 2) aiheutti erinäisiä mielipiteitä varhaiskasvatussyksiköissä, jonka vuoksi teimme kaksi informaatiokirjettä. Toinen yksikkö toivoi lempeämpää lähestymistapaa sekä tiiviimpää ja sensuroitua informaatiokirjettä kehotunnekasvatuksesta, jotta perheet eivät säikähtäisi kehotunnekasvatuksen sisältöä (liite 3). Halusimme toimia ammatillisesti ja muuttaa toista informaatiokirjettä varhaiskasvattajien toiveesta lapsilähtöisempään muotoon, jotta osallistumisprosentti toimintatuokioille olisi mahdollisimman suuri.

Halusimme poiketa vierailevina tähtinä muusta varhaiskasvatuksen normaalista toiminnasta keksimällä toimintatuokion nimeksi innostavan Kehotunnematkan päästä varpasiin. Lisäksi teimme lapsille muistoksi diplomin heidän osallistumisestaan esimerkillisen reippaasti ja rohkeasti uusien asioiden opetteluun.

Lisäksi olemme käyttäneet puolistrukturoitua haastattelua ja teemahaastattelua limittäin Cacciatoren, Kangaskosken ja Penttalan haastattelussa. Olimme tehneet jo ennakkoon muutamia haastattelukysymyksiä kehotunnekasvatukseen liittyen (liite 6 ja 7). Haastatteluissa käytettiin osittain samoja kysymyksiä, mutta niitä käytiin läpi Eskolan, Lätin & Vastamäen (2018, 29–30) mukaan teemahaastatteluun kuuluvasti eri laajuudessa ja järjestyksessä läpi. Valmistauduimme haastatteluun hyvissä ajoin sekä tekemällä selkeät rooli- jaot, kumpi kysyy mitäkin, jotta haastattelu pysyy selkeänä ja johdonmukaisena. Haastattelun aikana kuuntelimme sekä nyökkäilimme haastattelun edetessä, joka osoitti haastateltaville, että olemme kiinnostuneita heidän sanomisistaan. Otimme kiinni myös tietyistä asioista ja teimme niistä jatkokysymyksiä. (Hyvärinen 29–30; Eskola ym. 2018, 36–37, 46–47.)

Haastattelun jälkeinen vaihe, litterointi eli keskustelun muuttaminen tekstin muotoon oli pitkäkestoinen ja erittäin työläs vaihe, joka tuli meille yllätyksenä (Eskola ym. 2018, 49). Olimme laskeneet litterointiin neljä päivää, mutta siihen meni yhteensä seitsemän päivää, vaikka meillä oli käytössä Eskolan ym. (2018, 49) suosittama apuohjelma Express Scribe. Teimme haastattelun litteroinnin aina kyseisen haastattelun jälkeen, mikä auttoi hahmottamaan kokonaisuutta ja tekemään vuorovaikutuksellista opinnäytetyötä eri näkökulmista. Litteroinnissa oli todella tärkeää pohtia, mitä ja miten keskeisempiä asioita kirjoitetaan sekä kuinka tarkasti. Jotta voimme varmistaa asioiden oikeellisuutta ja toimimme eettisesti oikein, olemme antaneet haastattelijoiden lukea omat sanomisensa sekä tehneet tarvittavat korjaukset heidän pyytämiinsä kohtiin perustellusti. Tällä tavoin olemme myös vahvistaneet työmme luotettavuutta ja uskottavuutta meitä kohtaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6) ohjeistuksien mukaisesti.

Ennen varhaiskasvatusyksikköihin menemistä sovimme yhteisesti, mihin tulemme keskittymään havainnoinnissa, sillä Vilkan (2018, 156, 161) mukaan arkihavainnoinnilla ja tieteellisellä havainnoinnilla on omat eronsa. Arkihavainnointit voivat olla aavistuksia ja väärin muistamisia, kun taas tieteellinen havainnointi on johdonmukaista, suunnitelmallista, ennalta rajattua sekä tietoisesti valikoitunutta toimintaa. Havainto voi ylipäätään olla lause, ominaisuus tai toiminta (Vilka 2018, 157). Tämän vuoksi teimme itsellemme kyselylomakkeen (liite 4), johon saimme kirjattua toimintapäivien aikana mahdollisimman tarkasti kaikki havainnointimme. Kyselylomakkeen avulla mikään ei ole meidän oman muistimme varassa, sillä tiedostimme sen, ettemme pysty tarkentamaan jälkeinpäin enää omia havainnoitejamme. Käytimme testauksen jälkeiseen palautteen keräämiseen keskustelunomaista puolistrukturoitua haastattelua (liite 5). Tuokioista saatu palaute luettavissa kokonaisuudessaan luvusta 7.3.

Kaikessa tekemisessämme pyrimme toimimaan eettisesti oikein. Sopimuksen mukaisesti ja eettisiä periaatteita kunnioittaen työssämme ei mainita testattujen kohteiden nimiä. Väestöliiton ja LeaDon julkaisemiin kuviin on kysytty lupa sekä kaikki materiaalien kuvitukset ovat tehty juuri tätä työtä varten, jotta emme riko tekijänoikeuksia. Myös kuvittajien nimien julkaisuun on kysytty lupa.

Olemme kiinnittäneet myös huomiota oikeaoppisten viittaus- ja lähdemerkintöjen tekemiseen Lapin ammattikorkeakoulun ohjeistamalla tavoilla, jotta osoitamme arvostuksen ja kunnioituksen työn alkuperäistä tekijää kohtaan. Kun olemme tehneet suoran lainauksen jonkun toisen tekemästä työstä se on merkitty kursivoidusti sitaatteihin. Tämän myötä emme syyllisty plagiointiin tai anastamiseen työssämme. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8–9.)

Kaikki työmme eri vaiheet ja tulokset on tehty vastuullisesti noudattaen tiedeyhteisön tunnustamisen toimintatapoja, jotka ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus sekä tarkkuus (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Olemme esimerkiksi tehneet kaikki testauskerran havainnoinnit paperille, jonka myötä meillä ei ole ollut mitään oman muistin varassa. Tämä myös edesauttaa luotettavien johtopäätösten tekemistä (Vilkkä 2018, 162–163). Olemme tallentaneet ammattilaisille tehdyt haastattelut heidän luvallaan, jolloin olemme päässeet palaamaan aina kysymykseen ja mahdollisesti tarkistamaan, mitä haastateltava sanoi missäkin kohdassa. Prosessin päätteeksi kaikki tallenteet poistetaan. Kaikki muut haastattelut tarpeiden ja toiveiden kuuntelusta testauskertojen jälkeiseen palautteen saamiseen ovat kirjoitettu ylös niin, että vastaaja on saanut itse lukea vastauksen sekä mahdollisuuksien mukaan korjata meidän muistiinpanojamme.

6. TUOTOKSET

6.1. LeaDo-materiaali

Valmistamamme materiaalit (kuva 8) löytyvät LeaDon maksullisesta sovelluksesta, joka sisältää myös muiden käyttäjien suunnittelemia materiaaleja lukuisista eri aihealueista. Sovellus on monipuolinen ja helppokäyttöinen kokonaisuus.

Olemme erottaneet sovelluksessa materiaalien taitotasot jo otsikoissa tasoon 1, tasoon 2 ja tasoon 3. Otsikosta selviää myös materiaalin kieli esimerkiksi ”Kropp och känslofostran nivå 3” tarkoittaa tason 3 ruotsinkielistä materiaalia. Olemme pyrkineet omalta osaltamme tekemään selkeitä ja helposti käytettäviä kokonaisuuksia. Kokonaisuuksien selkeyttämistä helpottaa se, että LeaDon sovelluksessa, oppimiskorteista on mahdollista rakentaa omia oppimispolkuja. Samaan polkuun liittyvät kortit siis lisätään sovelluksessa olevaan valmiiseen ”polkurunkoon” siinä järjestyksessä kuin itse haluaa. (Tornberg 2023.)

Kuva 8. Esimerkkikuvat tekemistämme materiaaleista LeaDon sähköisessä sovelluksessa.

Korteista löytyy myös erilaisia merkkejä ja symboleja. Korttien vasemmasta alareunasta löytyy yhdestä kolmeen tähteä, jotka kertovat lapselle tehtävätason haasteellisuudesta. Jokaisesta materiaalista löytyy vasemmasta yläkulmasta merkki L1, L3, V1, V2 tai V6. Niiden avulla käyttäjä tietää, mihin laaja-alaiseen osaamistavoitteeseen materiaali linkittyy Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaisesti. LeaDon sovelluksessa L1 tarkoittaa Ajattelua ja oppimista, L3 Itsestä huolehtimista ja arjen taitoja. V1 tarkoittaa Kielten rikasta maailmaa, V2 Ilmaisun monia muotoja, kun taas V6 Kasvamista, liikkumista ja kehittymistä.

Oikeasta reunasta voi löytyä M1, M6, tai M7 -merkki. Tämä merkki tarkoittaa, mitä metakognitiivisia työkaluja tässä tehtävässä tarvitaan. LeaDon yrittäjä Tornbergin (2023) mukaan ”*metakognitiiviset työkalut ovat oppimaan oppimisen keinoja, jotka auttavat aikuista perustelevaan lapselle, mitä oppimisen taitoa kulloinkin tehtävä kehittää. Tämä auttaa oppijaa sekä tunnistamaan omia oppimisen taitojaan että motivoitumaan niiden kehittämiseen helpommin silloinkin, kun tehtävä tuntuisi heikosti motivoivalta tai sen merkitys ja hyöty oppijalle ei avaudu*”. M1 tarkoittaa LeaDon materiaalissa arviointia ja itsereflektointia, M6 muistamista tukevia ja kehittäviä työkaluja, kun taas M7 tarkoittaa hahmottamista tukevia ja kehittäviä työkaluja. Kaikki tehtävät ovat toteutettavissa yksilö-, pari- tai ryhmätehtävänä. Alla olevasta esitteestä (kuva 9) näet, mitä taitoja harjoitellaan minkäkin tason alla. 6.2.

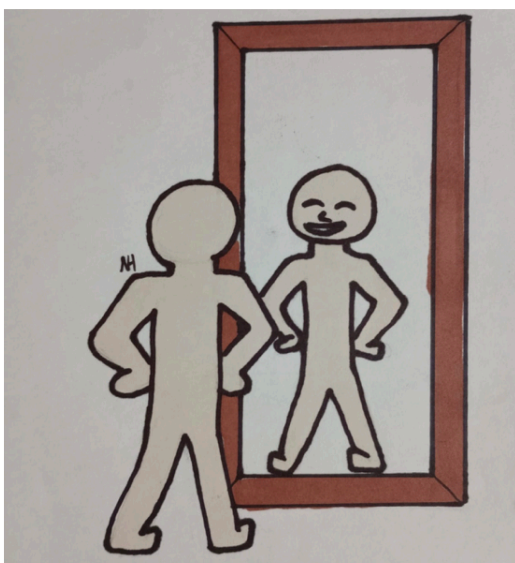
Kuva 9. Esite LeaDon materiaalista sähköisessä sovelluksessa. Kuvitukset: Beata Tornberg 2023.

6.2. Lorupussi

Lorupussi on erittäin käytetty ja suosittu tuote varhaiskasvatuksessa tänäkin päivänä, sillä se sopii monen ikäisille. Lisäksi se voidaan yhdistää luontevasti niin yhteisiin toimintatuokioihin kuin siirtymätilanteisiin.

Olemme kehittäneet lorupussin avaamiseen laulun: *”Lorupussi aukeaa aukeaa aukeaa. Lorupussi aukeaa aukeaa aukeaa vaan. Kuka sinne kurkistaa kurkistaa kurkistaa... Nyt on Tiinan vuoro kurkistaa kurkistaa rohkeasti vaan.”*

Voit kuunnella lorupussin laulun tästä linkistä: <https://drive.google.com/file/d/19Sbd5Q9dW13tdAoPTx26ZXXVwCZVGqtx/view?usp=sharing> tai sivulta 45 löytyvän QR-koodin kautta. Tämän jälkeen lapsi saa valita kehotunnelorupussista haluamansa kortin, jonka aikuinen lukee koko ryhmälle. Alla esimerkki lorukortti (kuva 10) yhdestä kortin sisällöstä.

Kehoni mun on kaunis ja soma,
se on hieno ja taitava, mun ikioma.
Sen jokainen osa on tärkeä,
eikä mitään tarvitse hävetä,
vaan jokaisesta kohdasta saan olla ylpeä.

JA & TH

Kuva 10. Esimerkki lorukortti kehon arvokkuudesta. Kuvitus: Nita Huttunen 2023.

6.3. Kehotunnelaulu

Olemme kehittäneet myös alla olevan kehotunnelaulun, joka on koottu lorupussikorttien sisällöstä. Laulussa on vaihtuva melodia, jonka takia tämä muistuttaa enemmän RAP-laulua.

Tämä laulu soveltuu hyvin sekä toimintatuokioille että siirtymätilanteisiin. Lasten kanssa voi leikkiä laulun sanoitusten mukaisesti tai keksiä omat uudet liikkeet. Voit katsoa kehotunnelaulun videon tästä linkistä: <https://drive.google.com/file/d/1eHA1phtXtQrvxjaJdV8OHN7ahWwAPII7/view?usp=sharing> tai alla olevan QR-koodin kautta.

1. HEI MOI HEI HEI MOI!

Nosta peppusi penkistä pois, kahdella jalalla seistä vois.
Pyöräytä hieman lantiotasi ja kosketa sormella nenääsi.
Kurkota sormilla varpaitasi, sitten halaa itseäsi.
Näin alkaa meidän laulu, kun oot valmis - huuda HEI!
(Annetaan hetki aikaa lapsen vastaukselle)

2. Koukista polvet ja kyykisty vähän.

Heiluta sormia vilkuta vähän.
Suorista polvet ja vilkuta taas,
Taputa lopuksi vatsaas.

Kertosäe:

Oikeuteni on huutaa ei,
Kun en jostain tykkää voin sanoo EI!
Kun joku mua suututtaa, ei tarvi olla hiljaa!

3. Laske yhteen kaikki varpaat,

Hymyile ja näytä hampaat.
Näytä myös sun kieli,
Tästä tulee hyvä mieli!

4. Kehoni mun on kaunis ja soma

Hieno ja taitava mun ikioma.
Sen jokainen osa on tärkeä,
siinähan onkin järkeä!

5. Uima-asun alla piilossa on mulla,

ikioma alue ihan niin kuin sulla.
Arvosta mun oikeutta,
joten et kysymättä kosketa.

Kertosäe:

Oikeuteni on huutaa ei,
Kun en jostain tykkää voin sanoo ei
Kun joku mua suututtaa, ei tarvi olla hiljaa!

Lorupussilaulun QR-koodi

Kehotunnelaulun QR-koodi

7. MATERIAALIPAKETIN TESTAAMINEN & PALAUTTEET

7.1. Toimintapäivät varhaiskasvatuksessa

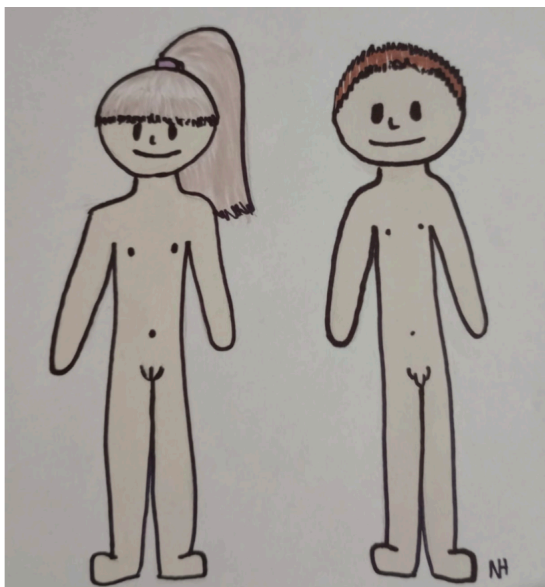
Testasimme maaliskuun 2023 aikana kahtena päivänä, kahdessa eri varhaiskasvatusyksikössä materiaaliamme. Toimintaa olivat vauhdittamassa kaksi maskottipöllöä Hippi ja Huppu (kuva 11). Pöllöt valikoituvat maskoteiksi lapsuutemme aikana saadun tiedon perusteella, sillä isovanhempamme ovat opettaneet pöllöjen olevan eräänlaisia tiedontuojia. Tässä tapauksessa me toimimme eräänlaisina tiedontuojina sekä lapsille että varhaiskasvattajille.

Kuva 11. Kehotunnematka päästä varpasiin maskotit Hippi ja Huppu.

Ensimmäisenä testauspäivänä toimintaan osallistui 20 lasta/ryhmä. Aloitimme toiminnan toivottamalla lapset ja aikuiset tervetulleeksi sekä esittelemällä itsemme. Kerroimme *Kehotunnematka päästä varpasiin* sisällön sekä sen tavoitteet lapsille sopivin sanoin samalla heitä innostaen. Tämän jälkeen pöllö kuisi aikuisille lasten nähden kehotunnelaulusta, jota pöllöt pyysivät kuuntelemaan. Kuuntelimme pöllöjen ohjeistamana itsekeksimämme kehotunnelaulun, jonka päätteeksi pohdimme yhdessä laulun keskeistä sanomaa. Aikuinen johdatteli ensimmäiseen teemaan kysymysten avulla niin kauan, että joku lapsista huomasi erilaisuuden. Tämän jälkeen pääsimme puhumaan pöllöjen avulla eri-

laisuudesta ja samanlaisuudesta. Ensimmäinen teema päättyi erilaisuuslorun (kuva 12) lukemiseen, joka kokosi hyvin yhteen lasten kanssa puhuttua sisältöä.

On tytöt ja pojat samanarvoisia,
et sukupuolen takia saa arvostella toisia.

Erilaiset osat kehoissamme on,
pimppi taikka pippeli,
se luonnollista on.

JA & TH

Kuva 12. Kuvassa itsekeksimämme erilaisuusloru. Kuvitus: Nita Huttunen 2023.

Tämän jälkeen pääsimme nimeämään toiminnallisena harjoituksena kehonosia LeaDon tason 3 korttien avulla. Lapsi sai pyörittää onnenpyörää, jossa oli 24 eri sektoria ja jokaisen kohdalla oli jonkun kehonosan nimi. Lapsen tehtävänä oli etsiä pöydällä olevista LeaDon korteista oikea kehonosa ja laittaa kortti sinitaralla kiinni ryhmän seinällä oleviin ihmiskehon piirroksiin. Piirrokset kehoista olivat isolle paperille piirretyt ääriviivat lapsista, joista toinen kuvasi kehoa edestä ja toinen takaapäin. Kun jokainen lapsi oli saanut laittaa vuorollaan kehonosan piirrokseen, tarkastelimme yhdessä mitä kehonosia vielä puuttuu ja lisäsimme niitä.

Tämän jälkeen siirryimme toiminnalliseen pistetyöskentelyyn pareittain, jossa tavoitteena oli samanaikaisesti harjoitella pari- ja yhteistyötaitoja kaverin kanssa. Lapset siis liikkuvat pisteeltä toiselle yhdessä ja keräilivät leimoja käydyistä pisteistä. Ryhmän opettajat nimesivät parit. Pistetyöskentelyn pisteet:

Piste A: Sanaselityspeli tason 3 LeaDon korteista, jotka käsittelivät pelkästään kehonosia. Jokainen lapsi valitsi pinosta kolme korttia, jotka piti selittää kaverille mainitsematta kuitenkaan selitettävää sanaa.

Piste B: Kynätehtävä kehonosien nimeämisestä. Tällä pisteellä jokaisella lapsella oli mahdollista valita kahdesta vaihtoehdosta itselleen sopiva tehtävä. Molemmissa tehtävissä oli tarkoitus yhdistää monisteella olevaan lapseen kehonosia oikeaan paikkaan. Haastavammassa tehtävässä kehonosat piti kuitenkin kirjoittaa itse oikeille riveille.

Piste C: Lapset piirtävät itse yhden tarkemman valitsemansa kehonosan tai vaateen yhteisellä aloituksella olleelle lapsen keho -paperille.

Piste D: Erilaisuusleikki. Lattialle asetettiin kymmenen rengasta. Pari sijoittui keskimmäisen eli viidennen renkaan sisälle seisomaan. Aikuisen tehtävänä on kertoa erilaisia väittämiä. Se lapsi, joka vastaa väitteeseen kyllä, saa liikkua yhden askeleen taaksepäin. Esimerkiksi: *”Minulla on siniset silmät.”* tai *”pidän kärpäsiä.”* Vastauksen ollessa ei lapsi jää paikoilleen. Väittämien kertomista jatkettiin niin kauan, että toinen lapsista on päässyt viimeiselle renkaalle. Tämän jälkeen aikuinen lausui lapsille lorun ihmisten moninaisuudesta (kuva 13).

Ihonväri ihmisen,
voi olla monenlainen.
On vaaleaa ja tummaa,
ei siin oo mitään kummaa.
Mut oli väri mikä vaan,
kaikkia arvostetaan.

JA & TH

Kuva 13. Kuvassa itsekeksimämme loru moninaisuudesta. Kuvitus: Nita Huttunen 2023.

Toisena testauspäivänä toimintaan osallistui 20 lasta/ryhmä. Aloitimme toisen testauksen kuuntelemalla kehotunnelaulun, jonka jälkeen keskustelimme lasten kanssa, mitä heillä jäi mieleen ensimmäisestä kerrasta. Tämän jälkeen suuntasimme katseet huoneen seinällä oleviin taideteoksiin, jotka lapset olivat tehneet ensimmäisellä kerralla C-pisteellä. Aikuinen johdatteli toisen päivän aiheeseen kysymällä eri kysymyksiä taideteoksen pohjalta esimerkiksi: *”Olette piirtäneet*

tänne todella hienosti pimpin, pippelin, pyllyn ja rinnat. Tiedättekö te millainen sääntö niiden koskettamiseen on olemassa? Saako kuka tahansa koskea sinuun luvatta?” Näiden myötä puhuimme lasten kanssa yhdessä, millainen kosketus tuntuu hyvältä ja mikä ei. Puhuimme myös siitä, että leikin yhteydessä voi tulla tilanteita, jossa esimerkiksi painitaan leikkimielisesti, mutta jos joku sanoo toiselle: ”Lopeta” tai ”Menisitkö pois päältäni” on silloin ymmärrettävä ja kunnioitettava toisen pyyntöä. Puhuimme myös LeaDon korttien avulla erilaisista säännöistä, jotka liittyvät saunassa käymiseen ja vessarauhan antamiseen. Tämän päätteeksi aikuinen luki lorupussistamme löytyvän lorukortin (kuva 14) EI-sanaan liittyen.

Muista sanoa **EI**,
jos joku sua kiusaa.
Muista sanoa **EI**,
jos joku sua satuttaa.
Sano kovaan ääneen **EI**,
jos joku sua koskettaa ilman sun lupaa.
On oikeus sanoa **EI**,
ja mennä pois turvaan.
JA & TH

Kuva 14. Kuvassa itsekeksimämme loru EI-sanan sanomisesta eri tilanteissa.
Kuvitus: Nita Huttunen 2023.

Tämän jälkeen siirryimme pistetyöskentelyn pariin samojen parien kanssa, jotka olivat edelliskerralla. Pistetyöskentelyn pisteet ovat seuraavanlaiset:

Piste A: Sanaselityspeli tason kolme LeaDon korteista, jotka käsittelivät pelkäämistä tunteita. Lapset valitsivat kolme eri tunnetta, jotka heidän piti selittää kaverialle mainitsematta kuitenkaan selitettävää tunnetta.

Piste B: Kynätehtävä uimapukusäännöstä. Lapset piirsivät ja värittivät valmiiksi tulostetulle ihmiskeho -pohjalle uimapuvun.

Piste C: Onnikujan kaveruksien kirjojen lukeminen ja kuvien selaus.

Piste D: Miltä sinusta tuntuu -leikki. Osallistujat saavat valita tekeekö tehtävän istuen vai seisoen. Kaikille osallistujille jaetaan vihreä, keltainen ja punainen pallo (kuva 15). Sen jälkeen osallistujille kerrotaan pallojen värien merkitys. Vihreä pallo tarkoittaa, että kosketus tuntuu hyvältä, kun taas keltaisen pallon kohdalla lapsi ei osaa sanoa, miltä kosketus tuntuu. Punainen pallo tarkoittaa sitä, että kosketus tuntuu pahalta.

Kuva 15. Kuvassa kaksi reipasta lasta, jotka olivat mukana Miltä sinusta tuntuu -leikin suunnittelun testiharjoituksessa.

Lapsille esitetään erilaisia kysymyksiä, johon he saavat vastata eri värisiä palloja näyttämällä. Kysymys aloitetaan aina: *"Miltä sinusta tuntuu jos..."*

- ... joku nipistää sinua?
- ... joku kutittaa sinua?
- ... saat halin?
- ... äitisi silittää sinua?

Tehtävän päätteeksi aikuinen kertoi lapsille: *"Huomasitteko? On asioita, jotka kaikki kokevat eri tavoilla."* Siksi on tärkeää kysyä lupa ennen toiseen koskettamista, sillä kaikilla on oikeus omaan kehoon ja yksityisyyteen.

Toimintatuokio päättyi yhteiseen lopetukseen, jossa kaikki saivat näyttää Miltä sinusta tuntuu -leikissä mukana olleilla palloilla, kuinka paljon he pitivät toiminnasta. Lopussa kaikille jaettiin diplomit.

7.2. Havainnot ja johtopäätökset

Yllätyimme erityisesti rovaniemeläisen varhaiskasvatusyksikön huoltajien positiivisesta vastaanotosta tulla pitämään kehotunnekasvatuksen tuokiota. Kuumme jälkeenpäin kahden lapsen sanoneen kotona lupalappua täyttäessä etteivät he haluaisi osallistua toimintatuokiolle. Huoltajat olivat kertoneet kyseisille lapsille, miksi kehotunnekasvatus on tärkeää ja mihin sitä tarvitaan. Meidän mielestämme tämä oli esimerkillistä toimintaa. Toivoisimme, että tulevaisuudessa kaikissa perheissä asioista keskusteltaisiin yhtä avoimesti ja ennakkoluulottomasti. Positiivisesta vastaanotosta huolimatta kohtasimme myös tämän prosessin aikana sen toisen ääripään, huoltajien tietämättömyyden ja ennakkoluulot. Saimme muutaman soiton aiheesta, jossa huoltajat halusivat tarkemmin tietää kehotunnekasvatuksen tarkoituksesta ja sisällöstä. Tässä ei tietenkään ole mitään väärää, vaan on ensiarvoisen tärkeää, että huoltajat uskaltavat kysyä aiheesta rohkeasti. Johtopäätöksenä tästä voidaan todeta, että kehotunnekasvatuksen tietoisuuden lisääminen myös huoltajien suuntaan olisi paikallaan esimerkiksi vanhempainillassa. Tämä tulisi toteuttaa positiivisella, hienovaraisella ja osallistavalla tavalla esimerkkien saattelemana, ei kuitenkaan ahdistavana tietoviidakkona.

Lähdimme vetämään toimintaa avoimin ja positiivisin mielin. Mikäli emme olisi valinneet tietoisesti tuttua lapsiryhmää, kahden päivän testaaminen ei olisi ajallisesti riittänyt mihinkään. Ensimmäiset päivät olisivat menneet täysin tutustumisen merkeissä. Onneksi osasimme ennakoida tilanteen ja kyseiset varhaiskasvatusyksiköt lupautuivat toimimaan meidän testauspaikkoinamme.

Kehotunnelaulun aikana oli kiva huomata, että lapset lähtivät oma-aloitteisesti tekemään laulussa laulettuja asioita. Kaikki huusivat kurkkusuorana HEP, kun oli sen aika ja laskivat innoissaan laulun ohjeistamana omia varpaitaan, unohtamatta irstyystä ja kielen luvallista näyttämistä muille. Huomasimme, että joistakin laulun säkeistöistä puuttui toiminnallisuus. Sanoitus ei sisältänyt kaikilta

osin selkeää ohjeistusta siitä, miten laulun mukana voisi leikkiä, jonka takia lapset joutuivat hetkittäin vain seisomaan. Totesimme, että meidän tulisi kehittää laulua niin, että toiminnallisuus säilyisi laulun alusta loppuun saakka. Sanomaltaan laulu on tärkeä, mutta viilaamalla muutamia kohtia siitä saataisiin entistäkin parempi. Laulun jälkeen pohdimme yhdessä lasten kanssa, mikä oli laulun tärkein sanoma. Lapset osasivat hienosti kertoa keskeisempiä asioita EI-sanan sanomisesta ja vessarauhan antamisesta. Eräs takarivin hiljainen lapsi nosti varovaisesti kättä ja totesi: *”Aikuinen mulla kyllä jäi mieleen se, että meillä jokaisella on uimapukualue ja sinne ei saa koskaan koskea ilman lupaa tai hyvää syytä.”* Tämä kommentti vastasi erittäin hyvin kehotunnekasvatuksen tärkeimpiin tavoitteisiin. Vaikutti siltä, että kyseiselle lapselle on puhuttu asioista avoimesti myös kotona.

Ennen toimintatuokioiden alkua olimme vähän skeptisiä maskottien mukana olosta, mutta ne osoittautuivat erittäin tärkeäksi osaksi kokonaisuutta. Eino & Leinon (2021) verkkosivujen mukaan pedagogisten maskottien avulla voidaan etäännyttää opeteltavia asioita itsestä, edistää lasten keskittymistä sekä käydä asioita läpi turvallisesti. Lapset eläytyivät tuossa hetkessä todella hyvin satumaiseen tarinaan kehotunnekasvatuksesta. Lapset pitivät pöllön ja aikuisen välisistä ”keskusteluhetkistä” sekä siitä, että pääsivät itsekin mukaan keskusteluun. Tämän avulla lapset pääsivät dialogiin mukaan pohtimaan, miten esimerkiksi pusuhipassa kuuluisi toimia, jos toinen lapsista ei haluaisi osallistua siihen. Näiden avulla lapset pääsivät tarkastelemaan omaa suhdettaan toisiin lapsiin sekä ympäröivään maailmaan. (Ruohonen, Rusanen & Välimäki 2009, 31.)

Kehonosien nimeämisessä lapsilla kiinnostivat erityisesti pimppi ja pippeli. Pelkästään sukuelinten kuuleminen tai kuvasta näkeminen aiheuttivat lapsissa nauramista ja tietynlaista levottomuutta. Eräs lapsi totesi: *”En pysty olemaan nauramatta, koska tuntuu siltä, että mun housut olisivat täynnä muurahaisia.”* Toiminnan vetäjinä emme noteeranneet mitenkään nauramista, sillä lapset lopettivat nauramisen hetken päästä itsekseen. Åhmanin & Ruuhilahden (2019, 14) mukaan nauramisen avulla lapset poistavat jännittävyyttä uudesta aiheesta.

Oli mielenkiintoista havainnoida molempina päivinä lasten sanaselityspeliä LeaDon korteilla. Tässä pelissä avainasemassa olivat selkeät kuvat tunteista sekä aidon näköiset kuvat kehonosista, jotka eivät kuitenkaan pelästyttäneet lapsia. Alussa ajattelimme, että taso kolme olisi ollut sellaisenaan liian helppo 6-vuotiaille. Sanaselityspeli osoittautui kuitenkin pistetyöskentelyn haastavimmaksi tehtäväksi, eikä ihme, miten sinä itse selittäisit toiselle esimerkiksi pohkeen? Eräs lapsi kysyi: *"Hei aikuinen, missä on silmä ja mitä niillä tehdään?"* Näiden myötä tulimme siihen tulokseen, ettemme voi määritellä tehtäviä millekään tietylle ikäryhmälle sopivaksi. Kaikessa tulee huomioida Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 41) mukaisesti lapselle järjestettävä tuki tarpeen mukaan, jota annetaan niin pitkään kuin se on tarpeellista tarvittavalla muodolla ja tasolla. Tässä tapauksessa tällä lapsella olisi ollut tärkeää aloittaa tason yksi ja kaksi materiaalista, jossa harjoitellaan kehonosien nimeämistä ja niiden käyttötarkoitusta. Muuten kortit toimivat erinomaisesti, mutta tällä pisteellä on hyvä olla aikuinen tukena auttamassa ujoja lapsia erityisesti intiimialueiden selittämisessä.

Toisena testauspäivänä ihastelimme edelliskerralla C-pisteellä tehtyjä taideteoksia. Lapset saivat piirtää haluamansa vaatteen tai tarkemman kehonosan. Teoksesta nousi esiin monia elementtejä, joita oli tarkoitus käydä läpi toisena testauspäivänä. Mikä parasta, tässä on huomioitu Opetushallituksen (2023a) mukainen lapsilähtöisyys. Asioista puhutaan sen mukaan, mitä asioita lapset ovat tuoneet taideteoksessaan esille. Aloitimme "purkamisen" kehumalla lasten upeita ja rohkeitakin taideteoksia, jonka jälkeen kävimme kohta kohdalta läpi, mitä kaikkea he olivat piirtäneet tai värittäneet yhteiseen työhön. Nostimme sieltä esiin muun muassa erilaisuuden, joka näkyy taideteoksessa eri värisinä kasvoina. Puhuimme myös lasten piirtämistä sukuelimistä, pyllystä sekä rinnoista, mikä johdatteli aihetta uimapukusääntöön. Molemmissa taideteoksissa (kuva 16) nousivat esille myös vessassa käyminen. Kerroimme, että on täysin normaalia, että jokainen ihminen pissaa ja kakkaa päivittäin. Vauvat tekevät sen vaippaan, kun taas isommat lapset pottaan tai pöntölle. Lapset tykkäsivät todella paljon tästä tehtävästä.

Kuva 16. Testausryhmän tekemä taideteos ensimmäisellä testauskerralla.

Käytimme lorukortteja aina silloin tällöin eri teemojen yhteydessä. Huomasimme lorupusseja käyttäessä, että jotkut loruista olivat liian pitkiä, jolloin lorun ydinsanoma jäi epäselväksi. Vaikka olemme tehneet loruja tärkeistä aiheista, on tärkeää kiteyttää pähkinän kuoreen se tärkein sanoma. Erityisesti pienten, alle 3-vuotiaiden ryhmässä tulisi käyttää lyhyitä, kuvaan liittyviä loruja, jotka kehittäisivät useiden toistojen jälkeen myös lapsen muistia. (Nurmilaakso ym. 2011, 38–39.)

Pääsimme myös testaamaan LeaDon tason kaksi kortteja tunne- ja turvataito-harjoituksista, kehontuntemuksesta sekä turvataitojen opettelusta. Nämä olivat selkeitä ja hyvin toimivia kokonaisuuksia. Puhuessamme erilaisista säännöistä esimerkiksi saunaan mennessä lapset eivät ymmärtäneet, mitä sääntöjä siihen liittyy. He ymmärsivät tehtävänannon vasta sitten, kun aikuinen kysyi: *Voiko saunaan mennä vaatteet päällä?* Kortissa oleva kysymys on siis osittain harhaanjohtava. Tehtävänannon asettelu: *”Mitä tapoja saunomiseen mielestäsi liittyy?”* voisi olla sisällöltään parempi. Myös lapset voisivat tässä tapauksessa saada tehtävästä tarkemmin kiinni.

Mielestämme pystyimme tekemään antoisan kokonaisuuden testauspäiville ja näin ollen tarjoamaan monipuolisia toiminnallisia harjoituksia kaikille kehitystasosta riippumatta. Havainnointimenetelmänä oli myös meidän mielestämme oikea tapa testata korttien toimivuutta sekä helppokäyttöisyyttä. Toisaalta tehdyt johtopäätökset voisivat olla syvällisempiä, jos olisimme toteuttaneet testaamisen useammassa yksikössä. Tarkempia havainnoiteja olisimme saaneet käymällä yhdessä testaamispaikoissa. Joka tapauksessa oli ainutlaatuista nähdä lasten aito ilo kasvoilla. Heidän viihtymisestään kertoi myös vihreiden pallojen määrä lasten mielipidettä kysyessä toimintatuokioista, sillä 40 lapsesta peräti 34 näytti vihreää palloa. Kolme lasta ei osannut sanoa omaa mielipidettään ja näyttivät siksi keltaista palloa. Loput kolme näyttivät punaista palloa, sillä he eivät pitäneet toimintatuokioista.

Olisimme halunneet vetää vielä enemmän kehotunnekasvatuksen tuokioita, mutta rajallisen ajan vuoksi se ei ollut mahdollista. Valmistumisen jälkeen tiedämme ainakin itse ottavamme käyttöön LeaDon materiaalit sekä kehotunnelo-rupussin että kehotunnelaulun heti pienien muutoksien jälkeen.

7.3. Varhaiskasvattajien palaute

Tämä testauskerta oli yksi tuotekehityksen tärkeimpiä vaiheita. Ilman sitä, emme tietäisi, miten materiaalit toimisivat käytännössä. Varhaiskasvatuksen työntekijät olivat todella iloisia ja erään testaamiseen osallistuneen sanoin, erityisen onnekkaita päästessään mukaan yhdeksi ”testiryhmäksi”. Kaksi haasteltavista kertoi, että oli tärkeää saada vahvistusta kehotunnekasvatuksen sisäl-

töön. Lisäksi varsinaisen toiminnan aikana heidän näkemyksensä monipuolistuivat ja he saivat uusia käytännön vinkkejä, miten toteuttaa kehotunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa.

Erityisiä kehuja saimme lasten ikä- ja kehitystasoisesta toiminnan huomioimisesta, koska puhuimme asioista oikeilla nimillä, mutta lapsille sopivin sanoin. Haastateltavat halusivat myös antaa ruusuja asiantuntevasta, innokkaan rauhallisesta sekä selkeästä toiminnan vetämisestä. *”Voisitte vetää tämän kaikille lapsille”* oli myös meidän kannaltamme silmiä kostuttava kommentti.

Lorupussin sisältö aiheutti kaksijakoisia ajatuksia. Kahden mielestä lorupussi oli kiva keksintö, jossa tärkeät asiat oli koottuna lorun muotoon. He näkivät lorupussin erittäin hyödyllisenä ja käytännönläheisenä päiväkodin arjessa niin toimintatuokioilla kuin siirtymätilanteissakin. Yhden mielestä osa lorujen sisällöistä oli pääsääntöisesti hyviä ja tietysti sisällöltään tärkeitä aiheita, mutta ajoittain sekavia, jolloin niistä oli vaikea saada itselleen haluttua korvamatoa.

Kaikkien haastateltavien mielestä toinen testauspäivä oli mieluisampi, koska silloin päästiin nopeammin aiheen pariin laulaen, lorutellen sekä tehden toiminnallisia harjoituksia. Aikuisten mielestä *”miltä sinusta tuntuu -leikki”* oli kaikista parhain, koska se laittoi väistämättäkin lapsia pohtimaan asioita syvemmin. Yksi haastateltavista huomasi lasten oivaltaneen, että toisen mielestä esimerkiksi kutittaminen on kivaa, kun taas toinen lapsi kertoi inhonneensa sitä yli kaiken.

Kaksi haastateltavista ei osannut sanoa, mitä olisivat jääneet kaipaamaan. Yksi haastateltavista kaipasi jotain erikoisempaa tanssiliikettä, jonka avulla tärkeä sanoma olisi voinut jäädä paremmin mieleen.

Kokonaisuutena *Kehotunnematka päästä varpaisiin* toimintatuokiot olivat erittäin käytännönläheisiä, pidettyjä sekä työntekijöitä rohkaisevia hetkiä. Valmiille ja helppokäyttöiselle materiaalille nähtiin todellista tarvetta. He jäivät innoissaan ja mielenkiinnolla odottamaan työmme julkaisua.

7.4. Toimeksiantajan palaute yhteistyöstä

”Olen saanut lukea Jenna Aholan ja Tiina Huttusen varhaiskasvatukseen suunnatun seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen AMK-opinnäytetyön toimeksiantajan roolissa. Tämä opinnäytetyö on onnistunut yhteistyöprosessi, joka on vastannut todelliseen tarpeeseen sisällöllisesti haastavasta aiheesta. Perusteellisessa opinnäyteprosessissa on onnistuttu luomaan todella mielekäs oppimateriaalikonaisuus. Opiskelijat ovat olleet koko prosessissa ihailtavan proaktiivisia ja innostuneita. On ollut ilo ja etuoikeus saada tuoda heidän ammatillisen kasvun prosessiinsa kokemuksen kautta vahvaa visioa ja rohkaisua siihen, miten opettajuutta voidaan tukea skaalautuvasti uudellaisilla organisointi- ja oppimateriaaliratkaisuilla. LeaDo-pedagogiikassa ydin ei ole ainoastaan vain skaalautuvissa materiaaleissa, vaan myös siinä, miten opettajan rooli nähdään lapsikeskeisissä, lapsilähtöisyyttä, toiminnallisuutta ja leikillisyyttä tukevissa toiminnoissa lapsia aktivoiden. Tämän oivaltaminen näkyy opiskelijoiden tuottamissa materiaaleissa erinomaisesti. Opinnäytteessä syntynyt materiaalikonaisuus palvelee kaikkia sovellusta käyttäviä varhaiskasvattajia ja alkuopettajia. Lisäksi seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen materiaalipaketti on hyödynnettävissä esimerkiksi toimintaterapiassa.

Tässä opinnäytetyössä toteutunut kokonaisuus on hyvä esimerkki opettajille muutenkin LeaDo-sovelluksen hyödyntämiseen eri aihepiireissä. Materiaalipaketti on rakennettu erillisistä korteista ja koottu oppimispoluiksi. Niistä opettajan on helppo valikoida oman ryhmänsä tai yksittäisen lapsen tarpeisiin kulloinkin haluamansa materiaalit. Opettajat voivat nyt tuotettua kokonaisuutta helposti täydentää tai muokata erityisesti ylöspäin eriyttäen ja täydentäen. Yleisesti ottaen pedagogille haastavinta on riittävän pienillä alkuaskeleilla prosessien käynnistäminen. Siksi erityisen tärkeää on luoda varhaiskasvatukseen perusteellista ja pieneksi pilkottua sekä konkreettiseksi jäsenneltyä kasvatuksen ja opetuksen tukimateriaalia, jotta saadaan perusta luotua yhteisesti ymmärrettäväksi ja näin hyvinvointia vahvistavaksi. Toimeksiantajan roolista katsottuna tämä eheä ja perusteellisesti kuvattu opinnäytetyö käy erinomaisesta esimerkistä muihin eri sisältöaiheisiin liittyville opinnäytetöille. Niitä aihepiirejä esimerkiksi varhaiskasvatuksen AMK- ja yliopisto-opintoihin liittyen on meillä runsaasti tarjota. Tämä tehty opinnäyteprosessi on perehdyttänyt tekijänsä - tulevat sosiono-

mit - perusteellisesti LeaDo-pedagogiikkaan ja sovelluksen käyttöön, jolloin halutessaan voivat toimia muille varhaiskasvatuksen ammattilaisille kouluttajina laatimansa materiaalisällön lisäksi yleisesti LeaDo-pedagogiikan kouluttajina. Näen mielelläni tälle yhteistyölle jatkumon.

Toimin parhaillaan viisivuotiaiden ryhmän varhaiskasvattajana opettajan roolissa eli myös siitä näkökulmasta tarkasteltuna on helppo todeta, että koko opinnäytetyön prosessi on ansiokkaasti kuvattu. Teksti on perusteellista, loogista ja tarkasteltua ilmiötä perusteellisesti lukijalle syventävää niin teoreettisen viitekehyyksen kuin koko materiaalin kehittämisen, testaamisen ja palautteen osalta. Kaikki vaiheet on kuvattu niin perusteellisesti ja myös kriittisesti omaa toimintaa arvioiden auki, että lukijan on helppo ja innostavaa seurata kirjoittajien oivalluksia, pohdintoja ja ammatillista kasvumatkaa. Tekijöiden paneutumisen tuoma innostus aiheeseen ja aiheen merkityksen avautuminen välittyy lukijalle ja tempaa mukaansa. Siksi uskon, että tämä opinnäytetyö on varhaiskasvatuksen ammattilaisille ehjä ja käyttöön aktivoituva kokonaisuus. Varhaiskasvatuksen opettajana näen materiaalin hyödyn ja monikäyttöisyyden sekä sen soveltamismahdollisuudet sisä- että ulkopedagogiikkaan. Aihe itsessään edellyttää kasvattajilta sensitiivisyyttä ja yhteisen ymmärryksen vahvistamista tarvitaan, koska kasvatustyön ammattilaisten koulutushistoria ja sisältö on itsessään hyvin moninainen. Tämä opinnäytetyö selkeyttää tätä kokonaisuutta sekä kirjallisuuden että asiantuntijahaastatteluiden kautta, mutta ei jää pelkäksi teoreettiseksi pohdinnaksi onnistuneesti toteutetun monitasoisen materiaalipaketin ansiosta.

Kiitollisena antoisasta prosessista,

Oulussa 3.5.2023 Lea Tornberg”

8. POHDINTA

Kehotunnekasvatus on tärkeä, kiinnostava ja paljon puhuttu aihe tänä päivänä. Kehotunnekasvatus on lisätty enemmän näkyvämmäksi vuonna 2022 uudistettuun Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, jotta kehotunnekasvatusta voitaisiin vahvistaa osana varhaiskasvatusta. (Väestöliitto 2022a.) Uudistus on melko tuore, joten emme vielä tiedä, kuinka hyvin varhaiskasvatus tulee omaksuma uudistuksen ja kuinka näkyväksi osaksi kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa tulee.

Ajatuksemme on, että toistaiseksi kehotunnekasvatus on vielä vähäistä ja osittain rajoittunutta, sillä kasvatuksen laatuun ja toteuttamistapoihin vaikuttavat enemmän kasvattajien omat mielipiteet, ennakkokäsitykset ja -oletukset kuin esimerkiksi WHO:n ”Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa” -asiakirjan ohjeistuksen mukaiset mallit. Jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus saada kokonaisvaltaista, ikätasolleen sopivaa ja totuudenmukaista seksuaalikasvatusta ilman, että siihen vaikuttavat kasvattajien omat mielipiteet tai alueelliset erot. Kehotunnekasvatuksen lisääminen Valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2022) toimii pohjana tasa-arvoisen kehotunnekasvatuksen toteuttamiselle ympäri Suomen, mutta käytännössä kehotunnekasvatus on vielä alkutekijöissään ja sisällöltään hyvin erilaista eri paikoissa. Hyvänä käytännön esimerkkinä erilaisten informaatiokirjeiden tekeminen kahteen eri varhaiskasvatusyksikköön. Toinen yksikkö piti kirjeestä sellaisenaan, mutta toiseen yksikköön jouduimme tekemään erilaisen version, jossa ei esimerkiksi käytetty seksuaalisuus -käsitettä ollenkaan, vaan puhuttiin ainoastaan kehotunnekasvatuksesta. Ero näiden varhaiskasvatusyksiköiden välillä oli valtava nimenomaan ennakkokäsitysten ja asenteiden kannalta.

Jotta kehotunnekasvatuksesta tulisi laadukasta ja samansisältöistä kaikkialla, tarvitaan etenkin kasvattajien kouluttamista lisää aiheesta. Toivomme, että tämä opinnäytetyömme auttaa vahvistamaan kasvattajien tietoisuutta ja on yksi askel kohti toivottua muutosta. Lisäksi pohdimme voisiko kehotunnekasvatuksen ottaa puheeksi jo neuvolassa, sillä neuvolat ovat jokaiselle lapsiperheelle tuttuja paikkoja ja näin ollen luonteva paikka ottaa asia puheeksi perheiden kanssa.

Neuvolassa koulutetut ammattilaiset takaisivat tiedonsaannin myös niille perheille, joiden lapset eivät ole varhaiskasvatuksessa.

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut todella opettavainen matka. Olemme saaneet perehtyä meille tärkeään ja rakkaaseen aiheeseen erilaisen kirjallisuuden avulla ja lisäksi päässeet syventämään omaa osaamistamme haastatteluisa käytyjen keskusteluiden kautta alan ammattilaisten kanssa. Nämä keskustelut toivat paljon uusia näkökulmia ja oivalluksia sekä konkreettisia esimerkkejä siitä, millaista kehotunnekasvatus arjessa on. Syventyminen aiheeseen yhdessä asiantuntijoiden kanssa sekä materiaalin valmistaminen ja testaaminen käytännössä ovat vahvistaneet omaa osaamistamme ja tuoneet varmuutta siitä, että osaamme tulevana ammattilaisina tarjota lapsille oikeanlaista kehotunnekasvatusta. Lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatukseen perehtyminen pintaa syvemmälle lisäsi kiinnostustamme aihetta kohtaan entisestään ja toi halun kouluttautua vielä lisää. Pidämme täysin mahdollisena, että sosionomiksi valmistumisen jälkeen hakisimme opiskelemaan seksuaalikasvattajiksi.

Opinnäytetyömme aikana uutisoitiin erityislastentarhanopettajan käyttäneen seksuaalisesti hyväksi 5–6-vuotiasta tyttölasta helsinkiläisessä päiväkodissa. Tämä on tietysti erittäin surullinen ja järkyttävä uutinen, mitä kenenkään ei pitäisi joutua kokemaan missään vaiheessa elämää. Kehotunnekasvatuksen näkökulmasta on äärimmäisen hienoa, että lapsi oli osannut pyytää erityislastentarhanopettajaa lopettamaan hänen sukuelintensä räplääminen. Mikä parasta, hän oli kertonut ikävästä kokemuksestaan rohkeasti turvalliselle aikuiselle, omalle äidilleen. Kertomisen myötä lapsi sai huomata, että hänen äitinsä suojelee häntä ja puuttuu välittömästi asiaan. (Alanne 2023.) Kehotunnekasvatuksella pyritään harjoittelemaan itsensä suojelua ja tiedostamaan omat intiimialueensa. Tässä tapauksessa tyttö oli toiminut meidän mielessämme täysin oikein.

Itse opinnäytetyöprosessi suunnittelusta toteutukseen ja valmistumiseen kesti noin puoli vuotta ja oli erittäin vaiherikas. Harmailta hiuksilta ei voinut välttyä aikataulun painaessa päälle. Aikataulun tiukkuuteen vaikuttivat opinnäytetyömme laaja ja monivaiheinen kokonaisuus sekä yllättävät vastoinkäymiset omassa henkilökohtaisessa elämässämme prosessin aikana. Myös viivästykset kuvituksen suhteen toivat lisäksi kiirettä, mutta osasimme reagoida niihin nopeasti ja vaih-

taa suunnitelmaa, jotta prosessi jatkuisi normaalisti. Ohjaavien opettajien sekä toistemme ymmärrys ja tsemppaaminen auttoivat jatkamaan ja jaksamaan. Eri-tyisiä haasteita toi sopimusten ymmärtämättömyys.

On ollut ilo huomata, kuinka paljon olemme tämän opinnäytetyöprosessin aikana käyttäneet ja tarvinneet sellaisia asioita, joita olemme oppineet sosionomio-pintojemme aikana. Ensimmäisenä mieleemme tulee Työyhteisön rakenteen ja toiminnan tunnistaminen -opintojakso, jossa painotettiin tiimityön tärkeyttä. Meidän kohdallamme tiimityö on korostunut koko prosessin ajan muun muassa erimielisyyksien ratkaisemisessa, toisen mielipiteen huomioimisessa ja toisen kunnioittamisessa, etenkin isompia päätöksiä tehtäessä. Tietysti olemme tarvinneet myös erilaisia taitoja toimeksiantajan kanssa tapahtuvaan yhteistyöhön sekä haastattelun toteuttamiseen. Lisäksi täytyy todeta, että ilman Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio-osaamisen -opintojaksoa aineistonkeruu olisi ollut erittäin haasteellista. Tällä opintojaksolla korostettiin myös eettisyyttä ja siitä opimme, että meidän olisi kannattanut hoitaa kaikki viestintä sähköpostitse, jotta kaikki olisivat jäänet alusta alkaen kirjallisesti ylös kaikille osapuolille.

Kokonaisuutena olemme erittäin tyytyväisiä opinnäytetyömme toteutukseen. Lopputulos on palkka kovasta uurastuksestamme. Opinnäytetyön tekeminen antoi meille valtavan määrän lisää tietoa, itsevarmuutta ja työkaluja kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen. Valmistamamme materiaali on heti käyttövalmista sekä helppokäyttöistä eli juuri sitä mitä halusimmekin ja tulemme tarvitsemaan jatkossa varhaiskasvatuksen työkentällä. Seksuaalisuus on kuitenkin osa meitä syntymästä kuolemaan saakka.

Toivottavasti saamme mahdollisimman paljon palautetta varhaiskasvattajilta tämän opinnäytetyön hyödyllisyydestä käytännön työssä. Otamme mieluusti myös palautetta vastaan kehitysideoista sähköpostitse osoitteeseen: palaute.kehotunnematkapv@gmail.com.

LÄHTEET

Aivoliitto 2023. Kuvat arjen tukena. Viitattu 28.4.2023 <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkieliharjoitus/vinkkejaa-arkeen/kuvat/#e4aa68ac>.

Alanne, J. 2023. Lastentarhanopettaja käytti lasta törkeästi hyväkseen päiväkodissa Helsingissä. Iltalehti 27.4.2023.

Brilleslijper-Kater, S. N. & Baartman, H. E. M. 2000. What do Young Children Know About Sex? Research on the Sexual Knowledge of Children Between Ages of 2 and 6 Years. *Child Abuse Review* Vol. 9: 166–182. Viitattu 17.2.2023 <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/39908221/131461.pdf>.

Cacciatore, R. 2023. Väesöliitto. Asiantuntijalääkärin haastattelu 20.3.2023.

Cacciatore, R., Kauppinen, P. & Ingman-Friberg, S. 2016. Turvataidot ovat lapsen oikeus. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. 1.-2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 95–109.

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. 2019. Rakkaus, ilo, rohkeus. Seksuaalisuuden portaat. EU Livonia Print: Minerva Kustannus Oy.

Cacciatore, R. & Kangaskoski, H. 2022. Puheeksi ottaminen. Lupa puhua, kysyä ja ihmetellä. Väesöliitto.

Eino & Leino 2021. Käsinuket pedagogisena välineenä. Viitattu 30.4.2023 https://web.tuusula.fi/einoleinohanke/sivu.tmp?siivu_id=9644.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Opetushallituksen verkkojulkaisu. 3. muutettu painos. Viitattu 1.5.2023 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.

Eskola, J., Lähti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas3. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 5. uudistettu painos. Keuruu: PS-kustannus, 27–51.

Helsinki 2023. Opetuksen eriyttäminen ja oppimisen tuki. Viitattu 23.4.2023 <https://julkaisut.hel.fi/fi/julkaisut/suomenkielisen-perusopetukseen-valmistavan-opetuksen-opetussuunnitelma-2016/5-oppilaan>.

Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 11–45.

Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (toim.) 2016. *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. 1.-2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Joki-Erkkilä, M. & Korkman, J. 2015. Lapseen kohdistuneen seksuaalisen väkivallan epäilyn herätessä - mitä tulee huomioida? Helsinki: Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim.

Kangaskoski, H. 2020. Lasten kehotunnekasvatus. Väestöliitto. Viitattu 9.2.2023 <https://www.ouka.fi/documents/6593335/20064831/Oulun+luento+HK.pdf/6589-de99-80ae-4899-b862-8a0f8b4766e0>.

Kangaskoski, H. 2023. Väestöliitto. Hankekoordinaattori lasten kehotunnekasvatuksessa -ja hankkeissa haastattelu 20.3.2023.

Kankkunen, H. & Takala, O. 2016. Varhaiskasvatus rinnalla kulkijana. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. 1.-2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 186–196.

Kattilakoski, R. & Tarvainen, S. 2011. Opas eriyttämiseen. Keski-Suomen seudullinen tehostetun ja erityisen tuen verkostohanke. Viitattu 23.4.2023 https://soppi.jyu.fi/Members/eaalto/Opas_eriyttamiseen.pdf.

Kostamo, P., Airaksinen, T. & Vilkkä, H. 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Helsinki: Art House Oy.

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Portaita pitkin. Opas vanhemmille. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Helsinki: Werner Söderström Oy.

Lahtinen, A. & Rantanen, J. 2019. Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin tilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2009. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 5. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Lajunen, K., Andell, M. & Elenius-Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: PunaMusta Oy https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lajunen, K., Lahtinen, P. & Valkonen, T. 2019. Ohjeistuksia ja työvälineitä ammattilaiselle lapseen liittyvän huolen tilanteisiin. Teoksessa K. Lajunen, M. Andell & M. Ylenius-Lehtonen 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 2. korjattu painos. Helsinki: PunaMusta Oy, 200–209 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lapin AMK 2023. Millainen on opinnäytetyö. Viitattu 25.4.2023 <https://www.lapinamk.fi/fi/Opiskelijalle/Oppaat-ja-ohjeet/Opinnaytetyo>.

Laru, S., Riihonen, R. & Cacciatore, R. 2016. Seksuaalisuuden portaat. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.) *Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. 1.- 2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 120–129.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 13.4.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P4a>.

LeaDo 2021. Päiväkoti. Viitattu 18.1.2023 <https://www.leadofin.fi/fi/leadofin-esittely/paivakoti/>.

Maailman terveysjärjestö WHO & BZgA 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Helsinki. Viitattu 25.1.2023 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Novitsky, A. 2020a. Kuuluuko Kehotunnekasvatus kaikille? Osa 1 - Maahanmuuttaja taustaisten perheiden kohtaaminen. Väestöliitto. Viitattu 23.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/09/21632b94-monikulttuurisuus-osa-1.pdf>.

Novitsky, A. 2020b. Kuuluuko Kehotunnekasvatus kaikille? Osa 2 - Maahanmuuttaja taustaisten perheiden kohtaaminen. Väestöliitto. Viitattu 22.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/09/6361d806-monikulttuurisuus-osa-2.pdf>.

Nurmi, J.-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyyrinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppala, I. 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. 6. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nurmilaakso, M. & Välimäki, A.-L. 2011. Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Opas 13. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy – Yliopistopaino.

Opetushallitus 2023a. Osallisuus varhaiskasvatuksessa -videosarja. Viitattu 14.4.2023 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>.

Opetushallitus 2023b. Tunteita voi säädellä. Viitattu 13.4.2023 <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/2-tunteita-voi-saadella>.

Penttala, P. 2023. Tukikohta Oy. Toimitusjohtajan haastattelu 24.2.2023.

Raittila, R., Vuorisalo, M. & Rutanen, M. 2017. Lasten haastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvaara (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 312–335.

Rosenberg, L. 2015. Seksuaalisuus ja syöpä. Viitattu 20.2.2023 https://syopa-alueelliset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/sites/271/2016/10/18150037/SeksuaalisuusJaSyopa_2015.pdf.

Ruohonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A.-L. (toim.) 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Opas 3. Helsinki: Yliopistopaino Oy. Viitattu 30.4.2023 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80314/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b.pdf>.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. 6.4. Havainnointi. KvaliMOTV. Viitattu 13.1.2023 https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6_4.html.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. 6.3.3. Strukturoitu ja puoli-strukturoitu haastattelu. KvaliMOTV. Viitattu 12.1.2023 https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6_3_3.html.

Sippel, E. 2019. Olen ainutkertainen. Lapsen seksuaaliterveydestä sarjakuvina. Lahti: Painotalo Plus Digital Oy.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2023. Lastensuojeluilmoitus. Viitattu 1.4.2023 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>.

Tormberg, L. 2023. Coulu Systems Oy. Toimitusjohtajan tiedoksianto 30.4.2023.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2019:3.

Unicef 2023. Lapsen oikeuksien sopimus. Mitkä ovat lapsen oikeudet? Viitattu 4.2.2023 <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/>.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. Viitattu 25.1.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Opetushallituksen verkkojulkaisu. Viitattu 1.2.2023 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf.

Vehkaoja, S., Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2020. Väestöliitto. Uteliaana seksuaalisuudesta. Tietovihko. Viitattu 25.1.2023 https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/cefdfb08-vl_tietovihko_verkko_pieni31012019.pdf.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 2. painos. Jyväskylä: Tammi.

Vilkka, H. 2018. Havainnot ja havainnointimenetelmät tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalla. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 156–173.

Väestöliitto 2013. Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus. Viitattu 12.1.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/06/8ac2e7a6-pusuhippaa-kyselyn-kuvaus.pdf>.

– 2020. Tutkimusmatka upeaan kehoon. Neuvoja leikki-ikäisen lapsen seksuaalisuuteen. Vanhempien tietovihko. Viitattu 23.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/bac46f71-vanhemmantietovihko-netti-2-20.pdf>.

– 2021. Puheeksi ottamisen -kortit. Viitattu 23.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/02/f7c3eafb-pok-opas-netti.pdf>.

– 2022a. Kehotunnekasvatusta on vahvistettu osana vasun perusteita 2022. Viitattu 17.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/kehotunnekasvatusta-on-vahvistettu-osana-vasun-perusteita-2022/>.

– 2022b. Vauvan aistien kehitys. Viitattu 16.2.2023 <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/vauvan-aistien-kehitys/>.

– 2023a. Lapsen seksuaalinen kehitys. Viitattu 25.1.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>.

– 2023b. Lisääntyminen, raskaus, synnytys. Viitattu 20.2.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/laheisyys-ja-lisaantymisen/mista-vauvat-tulevat/>.

– 2023c. Mitä on kehotunnekasvatus? Viitattu 25.1.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>.

– 2023d. Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset. Viitattu 20.4.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/ohjaavat-asiakirjat/>.

– 2023e. Sisältää kahdeksan aihetta. Viitattu 25.1.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/kehotunnekasvatus-sisaltaa-kahdeksan-aihetta/>.

Åhman, S. & Ruuhilahti, S. 2019. Pi(m)ppelipom - simppeliä seksuaalikasvatusta alakouluikäisille. Nektaria 29.3.2023.

LIITTEET

- Liite 1. Ikätasoinen seksuaalikasvatus
- Liite 2. Informaatiokirje rovaniemeläiselle varhaiskasvatusyksikölle
- Liite 3. Informaatiokirje oululaiselle varhaiskasvatusyksikölle
- Liite 4. Kyselylomake havainnointiin.
- Liite 5. Haastattelukysymykset testaukseen osallistuneelle henkilökunnalle.
- Liite 6. Penttalan haastattelukysymykset.
- Liite 7. Cacciatoren & Kangaskosken haastattelukysymykset.
- Liite 8. LeaDo-sovelluksen ohjeistus käyttäjille.

Liite 1 1(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Keho ja kehitys	<p>-Oman kehon tutkiminen, myös vaipan alta</p> <p>-Harjoitellaan kehonosien nimiä</p>	<p>-Sekä omat että muiden sukuelimet kiinnostavat</p> <p>-Voi pohtia ääneen eroavaisuuksia</p> <p>-Kerrotaan pojilla olevan pippeli ja tytöillä pimppi</p> <p>-Huolehditaan vessarauhasta ja käsien pesusta</p>	<p>-Itsensä vertaileminen toisiin</p> <p>-Pohtii, mihin kaikkeen kehonosia tarvitaan</p> <p>-Haluaa alkaa itsenäistymään</p> <p>-On tärkeää vastata lapsen kysymyksiin</p> <p>-Tuetaan itsenäistymistä</p> <p>-Puhutaan hygienian ja sukuelimien hyvästä huolehtimisesta</p>	<p>-Lapsi puhuu seksuaalisuudesta ja kehojen eroista muiden lapsien kanssa</p> <p>-Voi myös esittää kysymyksiä</p> <p>-Lapselle opetetaan tasa-arvoisuutta</p>
Tunteet	<p>-Tunteet vaihtelevat</p> <p>-Kerro, että tunteet ovat sallittuja, mutta ketään ei saa satuttaa</p>	<p>-Tunteet näkyvät lyöntien, halauksien ja suukkojen muodossa</p> <p>-Muistetaan turvalliset rajat</p> <p>-Sanoitetaan tunteita</p>	<p>-Voi ihastua omaan huoltajaan</p> <p>-Tykkää pojista ja tytöistä</p> <p>-Näyttää tunteet</p> <p>-Harjoitellaan tunteita ja niiden nimeämistä</p> <p>-Muistetaan selkeät rajat, rohkaisu, kehu ja kiittäminen</p>	<p>-Lapsi osaa näyttää erilaisia tunteita (vihaa, mustasukkaisuutta ja rakastamista)</p> <p>-Lapsi puhuu ja kyselee</p> <p>-Ystävät tärkeitä</p> <p>-Tuetaan tunteiden hallitsemista</p> <p>-Vastataan kysymyksiin</p> <p>-Kerrotaan seksuaalisuuden ja rakastamisen olevan hienoja asioita</p>

Liite 1 2(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	3-4-vuotias	6-vuotias
Läheisyys, hyvä olo ja itsetunto	<p>-Sukuelinten koskettelu voi tuoda lasten nautintoa</p> <p>-Kerro sukuelinten sanat, niiden arvokkuudesta ja sukuelinten pesemisestä</p>	<p>-Oman ja muiden kehon koskettaminen sekä tutkiminen</p> <p>-Lapsi haluaa olla paljon sylissä</p> <p>-Kerro, mitä kehonosia voi näyttää ja koskea</p> <p>-Sylitellään</p>	<p>-Lapsi on kiinnostunut seksuaalisista leikeistä (myös nukeilla)</p> <p>-Lapsi voi kokea nukahtaneensa helpommin unnutukseen</p> <p>-Haluaa aikuisten kehuvan ja kuuntelevan häntä</p> <p>-Kerrotaan lapselle hänen ihanuudestaan</p> <p>-Lapselle opetetaan hänen kehonsa hienoudesta ja luvallisesta kehon nauttimisesta</p> <p>-Opetetaan erilaisuutta</p>	<p>-Lapsi käy itse WC:ssa</p> <p>-Lapset pyrkivät tekemään esimerkiksi unnutuksen ja muut tutkimusleikit salassa</p> <p>-Kerrotaan koko kehon arvokkuudesta</p> <p>-Harjoitellaan itsensä ja muiden hyväksymistä</p> <p>-Pidetään lasta hyvänä</p>

Liite 1 3(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Ympäristö ja muut ihmiset	<ul style="list-style-type: none"> -Lapsi tutkii ja tarkkailee -Hakeutuu syliin turvaan ja haluaa rakkautta 	<ul style="list-style-type: none"> -Yhteisleikin harjoittelu ja erimielisyyksien tullessa lapsi lyö helposti -Voi olla haasteita erota huoltajasta 	<ul style="list-style-type: none"> -Roolileikit kiinnostavat -Lapsi voi kertoa omia tarinoita, joissa mielikuvitus-hahmo voi olla mukana -Pussailee ja halailee -Matkii kaikkia 	<ul style="list-style-type: none"> -Lapsi osaa kuunnella muita ja omaa vuoroaan -Sopii riitoja
	<ul style="list-style-type: none"> -Mahdollistetaan erilaisiin ihmisiin tutustuminen -Kerro myös, miltä toisesta tuntuu, jos toista satuttaa 	<ul style="list-style-type: none"> -Harjoitellaan pelisääntöjä (sanoitetaan syy-seuraus-suhdetta, toiselle tulee paha mieli jos lyö) -Kannustus tärkeää -Kerrotaan erilaisuudesta ja moninaisuudesta 	<ul style="list-style-type: none"> -Kerrotaan, että kaikilla on erilaiset tavat tehdä asioita -Harjoitellaan epäonnistumaan ja häviämään -Aikuiset ovat lapsen turva 	<ul style="list-style-type: none"> -Aikuisen tehtävänä tukea ystävyyttä, ihasutumista ja tykkäämistä -Harjoitellaan kaveritaitoja -Kerrotaan, että voi olla toisen kaveri sukupuolesta riippumatta

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Hyvinvointi ja terveys	<ul style="list-style-type: none"> Koskettelut ja tutkimiset suulla ja käsillä 	<ul style="list-style-type: none"> -Lapsi voi hakea lohtua ja turvaa oman kehon koskettelusta, tai turvaelusta -Kertoo mitä haluaa 	<ul style="list-style-type: none"> -Oman kehon koskettelu ja leikkiminen -Pohdiskelee hyvän ja pahan eroja 	<ul style="list-style-type: none"> -Tekee asioita, jotka tuntuvat hyvältä -Kodin ulkopuolella liikkuminen tapahtuu itsenäisemmin
	<ul style="list-style-type: none"> -Näytetään välittäminen ja hauskanpito, sallitaan kehon koskettelu ja rakastaminen 	<ul style="list-style-type: none"> -Kerrotaan kehon hienoudesta ja sen kosketteluun olevan hyväksyttyä -Hellitellään ja hassutellaan 	<ul style="list-style-type: none"> -Lapselle kerrotaan oman kehon koskettelu olevan sallittua omassa rauhassa -Opetellaan turvataitoja 	<ul style="list-style-type: none"> -Kerrotaan, että jokainen saa valita omat ystävänsä -Kerrotaan, että kosketus ei saa tuntua pahalta

Liite 1 4(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Lisääntyminen	<p>-Lasta kiinnostaa vauvamaha</p> <p>-Katsotaan kuvakirjoja</p>	<p>-Kyselee monenlaisia asioita</p> <p>-Ihmettelee imettämistä ja muitakin asioita ääneen</p> <p>-Aikuinen kertoo, että vauva tulee vauvasiemenestä ja kasvaa äidin mahassa</p>	<p>-Lapsi leikkii erilaisia tutkimusleikkejä, joissa voidaan tehdä mielikuvituslapsia.</p> <p>-Voi kysyä, miten vauva meni äidin mahaan</p> <p>-Vastataan lapsen kysymyksiin totuudenmukaisesti, mutta ikätasoisesti</p> <p>-Lapselle voi kertoa, että vauva kasvaa vauvasiemenestä äidin mahassa, mutta vauvan voi saada myös muulla tavalla</p>	<p>-Lapsen piirroksiin, leikkeihin tai puheeseen voi liittyä seksuaalisia asioita</p> <p>-Voi kertoa vitsejä, loruja tai kiroilla</p> <p>-Aikuisen tärkeää kuunnella ja vastata kysymyksiin</p> <p>-Aikuisen tulee muistaa, ettei saa nauraa tai suuttua kysymyksille</p> <p>-Aikuinen opettaa lapselle oikeat sanat</p>

Liite 1 5(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Normit ja tavat	<p>-Omien ja muiden sukuelinten koskettelu</p> <p>-Ohjataan lasta lempeästi, mitä saa ja mitä ei saa tehdä</p>	<p>-Lapsi alkaa hyväksyä erilaisia normeja</p> <p>-Eroittaa asioita</p> <p>-Testaa rajoja</p> <p>-Kyselee asioita</p> <p>-Kerrotaan, että ihmisillä on eri tapoja</p> <p>-Annetaan vessarauha kaikille</p> <p>-Puhutaan sosiaalisista säännöistä sekä yksityisyydestä</p>	<p>-Ei jaksaa käyttäytyä väsyneenä niin hyvin</p> <p>-Lapsi oppii tunnistamaan, ymmärtämään ja ihmettelemään erilaisia tapoja</p> <p>-Harjoitellaan yhdessä erilaisia käytöstapoja</p> <p>-Harjoitellaan myös kysymään lupaa toisen koskettamiseen</p>	<p>-Lapsi miettii sukupuoleen, ikään ja kulttuuriin liittyviä eroja</p> <p>-Pohtii ja alkaa myös tunnistamaan arvoja</p> <p>-Aikuinen opettaa lapselle, mikä on sallittua</p> <p>-Opetetaan suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa</p>

Liite 1 6(6). Ikätasoinen seksuaalikasvatus.

	0-1-vuotias	2-3-vuotias	4-5-vuotias	6-vuotias
Oikeudet	<p>-Itsensä ja ympäristön tutkiminen</p>	<p>-Tahtomisen harjoittelu ja oikeuksien puolustaminen -Tarvitsee aikuisen suojaa ja turvaa</p>	<p>-Lapsi testailee hyvää ja pahaa kosketusta -Osaa kertoa omia tarpeitaan ja toiveitaan -On kiinnostunut kodin ulkopuolisesta ja median antamasta tiedosta</p>	<p>-Painajaiset ja huoltajaan takertuminen voi tulla ajankohtaiseksi -Lapsi voi pelätä yksin olemista ja vieraita -Harjoittelee kavereiden kanssa myös oikeuksia</p>
	<p>-Huolehditaan turvallisesta ympäristöstä ja annetaan mahdollisuus tutkimiseen, leikkimiseen sekä tunteiden näyttämiseen -Annetaan lapselle myös apua</p>	<p>-On tärkeää kunnioittaa lapsen tahtoa -Kerrotaan yksityisistä alueista (uimapukusääntö)</p>	<p>-Lapsella on oikeus turvaan -Opetellaan turvataitoja -Kerrotaan, että turvallinen aikuinen antaa lapsen kysyä ja saa kysymyksiin vastauksen</p>	<p>-”<i>Aikuisen tehtävänä on opettaa, että oma keho kuuluu vaan itselle</i>” -Lapselle kerrotaan myös vaarallisista aikuisista -Huolehditaan lapsen turvallisesta ympäristöstä</p>

Liite 2 1(2). Infomaatiokirje rovaniemeläiseen varhaiskasvatussyksikköön.

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

Lämpimästi tervetuloa yhteiselle Kehotunnematkalle päästä varpaisiin Jani-Petteri!

Kehoni mun, on kaunis ja soma. Se on hieno ja taitava, onhan se mun ikioma. Sen jokainen osa on tärkeä, eikä niitä mitään tarvitse hävetä, vaan jokaisesta kohdasta saan olla ylpeä.

Olemme Jenna Ahola ja Tiina Huttunen, Lapin ammattikorkeakoulun viimeisen vuoden sosionomiopiskelijoita. Suuntaudumme opinnoissamme varhaiskasvatukseen. Teemme parhaimmillaan opinnäytetyönä materiaalipakettia seksuaali- ja kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuskäisille yhteistyössä oululaisen yrityksen LeaDon kanssa. Kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan lasten seksuaali- ja turvataitokasvatusta. Lapset tarvitsevat tietoa omasta kehostaan sekä taitoa käyttää ja suojata kehoaan. On tärkeää harjoitella ja opetella uusia asioita lapsen iän sekä heidän kehitystasonsa huomioiden. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 84-85.)

Kehotunnematka päästä varpaisiin materiaalipaketti on valmistettu LeaDon omassa sovelluksessa varhaiskasvatuksen työntekijöiden tarpeiden ja toiveiden pohjalta. Tavoittemme on omalta osaltaan mahdollistaa entistäkin paremmin lasten seksuaalikasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksen päivittäisissä mutta luonnollisissa arjen tilanteissa. Näitä tilanteita voivat olla esimerkiksi WC-tilanteet, ohjatut ja vapaat leikit sekä EI-sanan käyttö tilanteen niin vaatiessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 50-51) sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 37-38) korostetaan kehotuntemuksen, kehonhallinnan, tunne- sekä turvataitojen opettamista lapsille myös varhaiskasvatuksessa, eli tämä on myös osana esiopetuksen pedagogista toimintaa.

Yhtenä opinnäytetyön vaiheena testaamme valmistamaamme materiaalia kahdessa varhaiskasvatussyksikössä, Tiina Oulussa ja Jenna Rovaniemellä. Yhdeksi kohteeksi valikoitui ennestään tuttu lapsiryhmä, Tiitiäisten ryhmä, varhaiskasvatussyksikköne johtajan sekä ryhmän työntekijöiden luvalla. Tulemme testaamaan materiaaliamme kahtena päivänä maaliskuussa, jonka aikana havainnoimme nimenomaan Kehotunnematka päästä varpaisiin materiaalien toimivuutta lapsiryhmässä. Testausvaihe toteutetaan kokonaan anonyyminä eli opinnäytetyössämme ei käy ilmi varhaiskasvatussyksikön, lapsien ja työntekijöiden nimiä. Muutoin opinnäytetyömme julkaistaan Theseus-tietokantaan.

Pyydämme teitä ystävällisesti täyttämään kääntöpuolella olleen lupalapun yhdessä lapsenne kanssa sekä palauttamaan sen oman ryhmänne aikuiselle **torstaihin 2.3.2023 mennessä**. Annamme mielellämme lisätietoja opinnäytetyöstämme. 😊

Ystävällisin terveisin,

Jenna Ahola

Tiina Huttunen

Liite 2 2(2). Infomaatiokirje rovaniemeläiseen varhaiskasvatysyksikköön.

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

KEHOTUNNEMATKA PÄÄSTÄ VARPAISIIN I LUPA-ASIAT

Tulemme testaamaan materiaaleja kahden pehmeän ja suloisen maskotin “johtamana” satujen, lorujen, leikinomaisten harjoitusten sekä kynätehtävien avulla. Aiheeseen liittyvät lorut ja laulut voivat jäädä pyörimään lasten mieleen “korvamatona”, joten on todella tärkeää jutella aiheesta avoimesti myös kotona.

Kaikki mukana olleet lapset palkitaan viimeisen kerran päätteeksi diplomilla. Materiaalipaketin testaaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Niille lapsille, jotka eivät saa osallistua, järjestetään korvaavaa toimintaa. Lisätietoja korvaavasta toiminnasta saatte Tiitiäisen ryhmän työntekijöiltä.

Pyydämme huoltajia juttelemaan yhdessä lapsenne kanssa toimintaan osallistumisesta. Täyttäkää alla oleva lomake ja palauttakaa se **torstaihin 2.3.2023** mennessä ryhmänne aikuisille. Muistattehan myös allekirjoituksen **vähintään** yhdeltä huoltajalta.

Lapsen nimi: _____

Ryhmän nimi: _____

(Lapsen nimeä ja ryhmän nimeä käytetään vain ja ainoastaan lupa-asioiden kyselyyn). Lupalaput tuhotaan heti testaamisen jälkeen.

RASTITA LAPSENNE OSALLISTUMINEN KAHTEN TESTAAMISPÄIVÄÄN.

Lapseni osallistuu Kehotunnematkaan päästä varpasiin	
Lapseni ei osallistu Kehotunnematkaan päästä varpasiin	

Rovaniemellä ____ / ____ / 2023

Nimenselvennys

Nimenselvennys

Liite 3. Informaatiokirje oululaiseen varhaiskasvatustyksikköön.

Lämpimästi tervetuloa yhteiselle Kehotunnematkalle päästä varpasiin!

Kehoni mun, on kaunis ja soma. Se on hieno ja taitava, se on mun ikioma. Sen jokainen osa on tärkeä, eikä mitään tarvitse hävetä, vaan jokaisesta kohdasta saan olla ylpeä.

Olemme Jenna Ahola ja Tiina Huttunen, Lapin ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä lasten kehotunnekasvatuksessa. Kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan lasten seksuaali- ja turvataitokasvatusta. Lapset tarvitsevat tietoa omasta kehostaan sekä taitoa käyttää ja suojata kehoaan. On tärkeää harjoitella ja opetella uusia asioita lapsen iän sekä heidän kehitystasonsa huomioiden. (Ingman-Friberg & Cacciatore 2016, 84–85.) Tavoittemme on suunnitella varhaiskasvatukseen uutta ja helppokäyttöistä materiaalia yhteistyössä oululaisen yrityksen LeaDon kanssa.

Yhtenä opinnäytetyön vaiheena testaamme valmistamaamme materiaalia kahdessa varhaiskasvatustyksikössä, Tiina Oulussa, Tiitiäisen päiväkodissa ja Jenna Rovaniemellä. Tulemme testaamaan materiaalia kahtena päivänä maaliskuussa ja testauksen aikana havainnoimme suunnittelemaamme materiaalin toimivuutta lapsiryhmässä. Testausvaihe toteutetaan kokonaan anonymisesti eli opinnäytetyössämme ei käy ilmi varhaiskasvatustyksikön, lapsien ja työntekijöiden nimiä.

Kehotunnematka päästä varpasiin tuokiot sisältävät aivan tavallista Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 50–51) sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 37–38) mukaista toimintaa. Koska kyseessä on opiskelijoiden järjestämä opinnäytetyöhön liittyvä tuokio, tiedotamme tuokioista myös huoltajille koteihin. Ilmoitattehan Tiitiäistem aikuisille, mikäli ette jostain syystä halua lapsenne osallistuvan tuokioille. Muussa tapauksessa, toivotamme lapsenne lämpimästi tervetulleeksi!

Annamme mielellämme lisätietoja opinnäytetyöstämme 😊

Ystävällisin terveisin,

Jenna Ahola

Tiina Huttunen

Liite 4. Kyselylomake havainnointiin.

- Toimiko kehotunnelaulu käytännössä?

- Millaisia lorupussilorut olivat?

- Onko materiaali helppokäyttöistä? Helposti ymmärrettävissä?

Liite 5. Haastattelukysymykset testaukseen osallistuneelle henkilökunnalle.

1. Muuttuiko sinulla käsitys lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen sisällöstä näiden tuokioiden aikana?
2. Oliko materiaali hyödyllistä ja käytännönläheistä?
3. Millaiset toiminnalliset pisteet olivat, mistä tykkäsit eniten?
4. Mitä jäit kaipaamaan?
5. Missä onnistuttiin?

Liite 6. Penttalan haastattelukysymykset.

1. Tietävätkö perheet, mitä lapsen seksuaali- ja kehotunnekasvatus on?
2. Miten seksuaali- ja kehotunnekasvatus näkyy perheissä vai näkyykö?
3. Miten perheet suhtautuvat lapsen seksuaalisuuteen? Onko se tabu?
4. Kuinka tärkeänä näet lasten seksuaalikasvatuksen lastensuojelun näkökulmasta? Millaista sen tulisi olla?

Liite 7. Cacciatore & Kangaskosken haastattelukysymykset.

1. Ymmärtävätkö varhaiskasvattajat, mitä lasten seksuaalikasvatus on?
2. Mikä on varhaiskasvatuksen rooli seksuaalikasvatuksessa?
3. Miten erilaiset normit ja kulttuurit tulisi huomioida lasten seksuaalikasvatuksessa varhaiskasvatuksessa?
4. Miten lasten seksuaalisuus eroaa aikuisten seksuaalisuudesta?
5. Miten lasten keskinäiseen toistensa tutkimiseen tulisi suhtautua?

Liite 8. LeaDo-sovelluksen ohjeistus käyttäjille.

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

KEHOTUNNEKASVATUS-MATERIAALIN KÄYTTÖOHJEET

Mahtavaa, että olet kiinnostunut kahden Lapin ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijan tekemästä lasten seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen materiaalista LeaDon sähköisessä sovelluksessa. Suunnitteleamme materiaali perustuu varhaiskasvatuksen työntekijöiden esittämiin toiveisiin ja tarpeisiin. Sen tarkoituksena on toimia yhtenä apuvälineenä varhaiskasvatusikäisten eli 0-6-vuotiaiden seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen toteuttamisessa. Tavoitteemme on saada kehotunnekasvatus luonnolliseksi osaksi, varhaiskasvatuksen päivittäistä arkea – WC-rauhan opettelusta, EI-sanan sanomiseen sekä oman alueen tiedostamiseen, jossa lasten oikeudet ovat vahvasti läsnä.

Panostamme materiaalissamme Varhaiskasvatussuunnitelman (2022, 59) sekä Esiopetus suunnitelman perusteiden (2014, 44-45) mukaiseen eriyttämiseen, sillä jokaisella lapsella on oikeus saada omalle kehitystasolleen sopivia tehtäviä. Erittäymisellä mahdollistetaan onnistumisen tunteet ja motivoidaan uuden oppimista tarpeeksi haastavilla tehtävillä (SanomaPro 2023). LeaDon helppokäyttöisen sovelluksen avulla, voit jatkojalostaa alkuperäisiä oppimiskortteja sekä tekemiämme liitteitä omalle lapsiryhmälleen sopivaksi. Kaikki oppimiskortit ovat tehty tavuttamalla sekä isoilla aakkosilla, sillä niihin kirjaimiin useimmiten tutustutaan esikouluikässä monessa eri kunnassa.

Oppimiskortit ovat jaettu kolmeen tasoon, 1, 2 ja 3. Erotat tehtävien vaativuuden otsikosta, mutta myös oppimiskortteihin merkityistä tähdistä. Ensimmäisen tason korttiin on merkitty yksi tähti, toiseen tasoon kaksi tähteä ja vaativampaan kolmostasoon kolme tähteä. Taso 1 pitää sisällään kehonosien nimeämistä, taso 2 kehotuntemusta ja turvataitojen opettelua. Tasossa 3 on sanaselityspeli, jossa selitetään kehonosia, tunteita sekä muita kehotunnekasvatukseen liittyviä asioita, sanomatta kuitenkaan kuvassa olevaa sanaa. Ryhmän aikuinen voi päättää, tehdäänkö tehtäviä pareittain, pienryhmänä tai koko ryhmänä. Suosittelemme oppimiskorttien tulostamista A5-kokoon, sillä ne mahtuvat LeaDon omaan taskustotuotteeseen erinomaisesti. Halutessanne voitte tulostaa kortteja muussakin koossa.

Lisäksi olemme panostaneet jo materiaalin suunnitteluvaiheessa eri kielisyyteen, sillä Suomestakin löytyy sekä englanninkielisiä että ruotsinkielisiä varhaiskasvatusyksiköitä. Moni suomen kieltä äidinkielenään puhuva lapsi, voi olla myös kiinnostunut esimerkiksi englannin kielestä. Oppimiskorttien avulla voimme antaa kielikylpyä lapsille. Kuva auttaa lasta hahmottamaan ja ymmärtämään sanan oikeaa merkitystä. Oppimiskortin kielen erotat otsikosta.

Otamme mielellämme vastaan palautetta korttien toimivuudesta sähköpostitse palaute.kehotunnematkapv@gmail.com.

Toivomme teille mukavia, avoimia ja hauskojakin oppimishetkiä kehotunnekasvatuksen parissa! 😊

Jenna Ahola ja Tiina Huttunen